MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VALSTYBINIO VALDYMO FAKULTETO
TEISINĖS INFORMATIKOS KATEDRA

INGA MALINAUSKAITĖ
INFORMATIKOS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

TEMA

ELEKTRONINĖS VALDŽIOS TEISINĖ APLINKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. Rimantas Petrauskas

Vilnius, 2004

TURINYS

Įžanga....3
1. E.valdžios teisinės aplinkos apibūdinimas....6
2. E.valdžios teisinio reguliavimo modeliai....13
2.1 fragmentinis e.valdžios teisinio reguliavimo modelis....14
2.2 holistinis e.valdžios teisinio reguliavimo modelis....15
2.3 e.valdžios principai....17
2.4 konkrečių e.valdžios principų turinys....19
2.5 savireguliacinis metodas....23
3. Galiojančių e.valdžios teisės aktų apžvalga....27
3.1 Austrijos E.valdžios teisės akto analizė....27
3.2 JAV vieningo E.valdžios akto analizė....32
3.3 Austrijos ir JAV E.valdžios aktų analizės apibendrinimas....40
4. E.valdžios teisinė aplinka Lietuvos Respublikoje ir perspektyvos....41
4.1 galiojantys teisės aktai....41
4.2 e.valdžios situacijos įvertinimas....44
4.3 pasiūlymai....49
Išvados....52
Santrauka....54
Literatūros sąrašas....55

ĮŽANGA

Darbo aktualumas, problematika ir tyrimo objektas

Pastaruoju metu e.valdžia tampa vis dažnesnis diskusijų objektas tiek buitiniu, tiek ir aukščiausiu teoriniu lygiu visame pasaulyje. Beveik visos pasaulio valstybės vysto e.valdžios iniciatyvas, eEuropos 2005 Veiksmų Plane e.valdžia išskiriama kaip viena pagrindinių prioritetinių krypčių. Ir nors pats e.valdžios fenomenas palyginti nesenas, tačiau jo skvarba tampa kiekvienos šalies socialine būtinybe. Dabartinės valdžios teisinio reguliavimo pagrindai iš esmės kinta dėl naujų valstybės ir visuomenės sąlygų bei poreikių. Nesunku pastebėti, kad šiandien radikaliai keičiasi valstybinio valdymo funkcijos, būdai bei jų įgyvendinimo priemonės.

Visuotinai pripažinta, kad e.valdžios įgyvendinimo sėkmė priklauso nuo teisinio reguliavimo aplinkos. Valstybės turi nustatyti e.valdžios teisinio reglamentavimo rėmus, geriausiai atitinkančius jų visuomeninius poreikius, kadangi tik tinkama teisinė aplinka gali paskatinti e.valdžios procesų vystymasi. Kyla daugybė teisinių problemų, kurių sureguliavimui tiek mokslininkai, tiek įstatymų leidėjai ieško geriausių sprendimo būdų.

Nors e.valdžią įgalinanti teisinė aplinka jau veikia daugelyje pasaulio šalių, tačiau mokslinė diskusija apie tinkamą e.valdžios reglamentavimą vis dar tęsiasi. Ir tai yra aktuali problema ne tik akademinės srities atstovams, bet ir įstatymų leidėjams. Pažymėtina, kad nėra vieningo e.valdžios teisinio modelio ar standarto, pagal kurį būtų reguliuojami e.valdžios procesai. Konkrečių šalių įstatymų leidyba per kelerius metus suformavo skirtingus e.valdžios teisinio reguliavimo modelius, mokslininkai pasiūlė alternatyvius e.valdžios reguliavimo būdus, kurių derinys, pritaikymas konkrečios valstybės socialiniams – ekonominiams poreikiams leidžia daryti išvadas apie e.valdžios teisinę aplinką vienoje ar kitoje valstybėje. Besiformuojantys valstybių e.valdžios teisinio reguliavimo modeliai ir konkretūs jų įtvirtinimo būdai yra pagrindinis šio mokslinio darbo tyrimo objektas.

Darbo teorinė ir praktinė reikšmė, naudojama literatūra

Darbe pagrindžiama e.valdžios reguliavimo būtinybė, pateikiami naujausi e.valdžios reguliavimo teoriniai modeliai, atsižvelgiant į jų pagrindinius privalumus ir trūkumus. Darbe pateikiamas alternatyvus e.valdžios reguliavimo būdas – savireguliacija, išsamiai formuluojamas e.valdžios principų turinys. Be to, kaip teorinių modelių realizavimo būdas, pateikiami modernūs Austrijos bei JAV E.valdžios teisės aktai, kurių apibendrinamosios analizės dėka suformuluojamos

bendros e.valdžios teisinio reguliavimo tendencijos. Darbe taip pat pateikiami konkretūs pasiūlymai Lietuvos Respublikai, tobulinant e.valdžios procesų reglamentavimą.

Akademinėje literatūroje e.valdžios teisiniai aspektai nėra išsamiai išanalizuoti. Darbe bus remiamasi R.Petrausko, M.Kiškio, A. Saarenpää, S.Basu, A. Daniel Oliver-Lalana, J.F. Muñoz, F. Galindo, H.Leitold, R.Posch ir kitų autorių darbais. Didelis dėmesys bus skiriamas Jungtinių Amerikos Valstijų patirčiai reguliuojant e.valdžios procesus. Taip pat atsižvelgiama į Europos Sąjungos išleidžiamus teisės aktus, Jungtinių Tautų renkamą medžiagą, pasaulinių informacinės visuomenės susitikimų apibendrinamąją medžiagą.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Šio mokslinio darbo tikslas – išanalizuoti besiformuojančius e.valdžios teisinio reguliavimo modelius.

Tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai – apibūdinti e.valdžios teisinę aplinką, išnagrinėti atskirų e.valdžios teisinio reguliavimo metodų privalumus bei trūkumus, palyginti galiojančius Austrijos ir JAV E.valdžios teisės aktus, įvertinti dabartinę Lietuvos e.valdžios teisinio reguliavimo situaciją, numatyti jos perspektyvas ir pateikti pasiūlymus dėl e.valdžios teisinio reglamentavimo tobulinimo.

Darbe taikomi mokslinio tyrimo metodai

Darbe naudojami loginis, modeliavimo, lyginamasis, sisteminės ir struktūrinės analizės, apibendrinimo, sintezės bei vertinimo metodai. E.valdžios reguliavimo būtinumas grindžiamas lyginamuoju konkrečių kylančių teisinių problemų vertinimu, modeliuojamas tinkamo teisinio reguliavimo projektas. Atskiri teisinio reguliavimo metodai pateikiami naudojant privalumų-trūkumų analizės, lyginamąjį bei vertinimo metodus. Austrijos ir JAV E.valdžios teisės aktai nagrinėjami naudojant sisteminės bei struktūrinės analizės metodus. Apibendrinamosios šių valstybių teisės aktų išvados, taip pat bendri e.valdžios teisiniai reikalavimai pateikiami lyginant atliktas analizes. Pasiūlymai Lietuvos Respublikos e.valdžios teisiniam įtvirtinimui grindžiami mokslinės sintezės metodu.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įžanga, keturios dalys, išvados, santrauka ir literatūros sąrašas. Pirmoje darbo dalyje grindžiama e.valdžios teisinio reguliavimo būtinybė, identifikuojamos konkrečios teisinės e.valdžios problemos, pateikiamas idealaus e.valdžios teisinio modelio projektas. Antroje darbo dalyje analizuojami konkretūs e.valdžios teisinio reguliavimo modeliai, atskleidžiami jų trūkumai bei privalumai. Šioje dalyje taip pat išsamiai nagrinėjami alternatyvūs e.valdžios reguliavimo būdai – e.valdžios principai ir savireguliacija. Trečioje darbo dalyje apžvelgiami galiojantys Austrijos ir JAV E.valdžios teisės aktai, formuluojami bendri teisiniai reikalavimai e.valdžios teisės aktams. Ketvirtoje dalyje nagrinėjami Lietuvos Respublikos e.valdžios teisinio reguliavimo pagrindai, pateikiami konkretūs pasiūlymai tiek galiojančių teisės aktų atžvilgiu, tiek ilgalaikėje e.valdžios perspektyvoje. Išvadose pateikiami svarbiausi mokslinio darbo rezultatai ir teiginiai, apibendrinantys e.valdžios teisinę aplinką pasaulio valstybių ir Lietuvos Respublikos kontekste.

1. E.VALDŽIOS TEISINĖS APLINKOS APIBŪDINIMAS

E.valdžia (angl.- e-government) suprantama kaip informacinių technologijų (tokių kaip plačiajuosčiai tinklai, internetas, mobilioji kompiuterija) panaudojimas valdžios institucijų darbe, įgalinant bendravimą su piliečiais, verslo atstovais ir kitomis vyriausybinėmis institucijomis. Technologijų dėka tampa galimas geresnis viešųjų paslaugų teikimas piliečiams, patobulintas bendradarbiavimas su ūkio bei verslo atstovais, piliečių įgalinimas per informacijos prieigą, ar efektyvesnis valdžios valdymas.[1] JAV, inovacinių procesų lyderės šalyje, e.valdžios terminas naudojamas tik pastaruosius septynerius metus. Europoje pirmą kartą programiniu lygiu e.valdžia buvo paminėta veiksmų plane „eEuropa 2002: Informacinė visuomenė visiems“[2], po kurio sekė „eEuropa 2005: Informacinė visuomenė visiems“[3]. eEuropos 2005 Veiksmų Plane e.valdžia išskiriama kaip viena pagrindinių prioritetinių krypčių, nes kalbama apie masinį valdžios paslaugų teikimą elektroninėmis priemonėmis.[4]

Apibrėžti terminą „e.valdžia“ nėra taip paprasta. IBM E.valdžios instituto direktorius J. Caldrow dar 1999 m. teigė, kad e.valdžios terminas per labai trumpą laiko tarpą įgijo prieštaringų vertinimų tendenciją.[5] Juo labiau, kad tarptautinė informacinė bendruomenė naudoja du, kartais vienodą prasmę turinčius, o kartais ir reiškiančius skirtingus dalykus terminus – „e.vyriausybė“ (angl. – e-government) ir „e.valdžia“ (angl.- e-governance). „E-governance“ į lietuvių kalbą kartais yra verčiamas ir kaip „e.valdymas“. Reikalingas šių sąvokų atskyrimas. Valdžia yra platesnė sąvoka, vyriausybės yra specializuotos institucijos, kurios prisideda prie valdžios funkcionavimo.[6] Valdžia – ilgalaikis procesas, kurio veikimas, procesai ir tikslai skiriasi nuo vyriausybės veiksmų. Valdžioje vyrauja besitęsiantys procesai skirtingai nuo vyriausybės greitų sprendimų. Valdžios procesai reguliuojami lanksčiomis gairėmis, priešingai nei vyriausybinis griežtų taisyklių reglamentavimas. Valdžia orientuojasi į tikslus, o vyriausybė – į konkrečių situacijų numatytas taisykles.

[1] www1.worldbank.org/publicsector/egov/definition.htm; prisijungimo laikas: 2004-10-30.
[2] Pateikta 2000 m. birželio 19-20 d. Europos Tarybos susitikime.
[3] Pateikta 2002 m. birželio 21-22 d. Europos Tarybos susitikime.
[4] Towards a knowledge – based Europe. The European Union and the information society. European Commission: Directorate General Press and Communication, 2003. P. 18.
[5] Caldrow J. The quest for electronic government: a defining vision. Institute for Electronic Government of IBM, 1999. P.11.
[6] Riley T. B. E-Governance vs. E-Government//E-Governance: evolution or revolution? World Summit on the information society. Geneva 2003 – Tunis 2005. Information for development. November – December 2003. Vol. I No.4. P. 13.

Daugelis autorių sutinka, kad būtent internetas buvo pagrindinė priežastis, įgalinusi vystyti naujus valdymo įgyvendinimo būdus.[7] Priešdėlis „e“ prie žodžių „valdžia“ ir „vyriausybė“ neapsiriboja vien tik techninėmis inovacijomis ir mokslinių naujovių produktais. Priešingai, tokių terminų kaip „e.valdžia“, „e.vyriausybė“ atsiradimas – visuomenės politinių, socialinių ir ekonominių procesų rezultatas. Toliau pateikiama lentelė[8], atskirianti e.valdžios ir e.vyriausybės sąvokas.

E.Vyriausybė	**E.Valdžia**
Elektroninis viešųjų paslaugų teikimas	Elektroninis konsultavimas
Elektroninis duomenų perdavimas	Elektroninė valdžios kontrolė
Elektroninis balsavimas	Elektroninis piliečių įtraukimas
Elektroninis produktyvumas	Įtinklintos visuomenės gairės

Iš lentelės matome, kad e.valdžia yra platesnė sąvoka, apimanti e.vyriausybės procesus, tai – multi-aspektiniai politikos, ekonomikos, švietimo, elektroninių viešųjų paslaugų, vidiniai valdžios procesai, kurie yra įgalinami informacinių technologijų dėka.[9] Diplominiame darbe bus naudojama e.valdžios sąvoka, suprantama kaip informacinių technologijų panaudojimas valdžios institucijų darbe, įgalinant bendravimą su piliečiais, verslo atstovais ir kitomis valdžios institucijomis, atsižvelgiant į proceso politinius, socialinius, švietimo, administracinius aspektus.

E.valdžios iniciatyvų ir procesų sėkmė priklauso nuo jų tinkamo teisinio sureguliavimo.[10] Pabrėžtina, kad e.valdžia susijusi su demokratinėmis vertybėmis, kurios turėtų būti vystomos įgyvendinant valdžią informacinių sistemų dėka.[11] Šiuo požiūriu e.valdžia gali būti suprantama kaip viešosios teisės institutas. Kaip pabrėžia prof. A. Saarenpää, nagrinėjant e.valdžią teisiniu požiūriu,

---

[7] Fountain J. E.. Building the virtual state: information technology and institutional change. Washington D.C.: Brookings institution press, 2001.P.21-23.
Douglas Holmes. E.gov: e-business strategies for government. London: Nicholas Brealey Publishing, 2001. P. 2.
Yaman Akdeniz, Clive Walker and David Wall. The internet, law and society. Longman, Pearson education Limited, 2000. P.4.

[8] Riley T.B. E-Governance vs. E-Government//E-Governance: evolution or revolution? World Summit on the information society. Geneva 2003 – Tunis 2005. Information for development. November – December 2003. Vol. I No.4. P. 10.

[9] Caldrow J. The quest for electronic government: a defining vision. Institute for Electronic Government of IBM, 1999. P. 14.

[10] Subhajit Basu. E-government and developing countries: an overview//International review of law computers. Technology, Volume 18, No. 1. March 2004. P. 120.

[11] Morison J. E-Government: a new architecture of government and a new challenge for learning and teaching public law. E-Government: legal, technical and pedagogical aspects. Fernando Galindo, Roland Traunmüller (eds.). Albarracin, 8-10 May 2003. P. 325.

reikia remtis konstitucinės valstybės koncepcija. E.valdžia turi atitikti materialinius bei procesinius konstitucinės valstybės teisės aktus. Atitinkamai, įstatymai turi būti pritaikomi moderniųjų technologijų galimybėms įgyvendinti. Taigi, kalbame apie naujo reiškinio – e.valdžios - teisinį reguliavimą, kuris turėtų atitikti visus modernios konstitucinės valstybės reikalavimus.

E.valdžios teisinė aplinka gali būti suprantama dvejopai: *visų pirma,* tai – teisinė bazė, pritaikyta reguliuoti visus e.valdžios procesus. Teisinis e.valdžios reglamentavimas - tai visa e.valdžios suformavimui, funkcionavimui bei veiksmingumui būtina teisinė bazė, kuri išsamiai nustato ir apibrėžia jos veikimo pagrindus, funkcijas, ribas, suinteresuotų asmenų interesų patenkinimo bei problemų sprendimo procesus, jos teisėtumo ir pagrįstumo klausimus. *Antra,* e.valdžios teisinė aplinka gali būti suprantama kaip e.valdžios procesus legitimuojanti reguliacinė erdvė. Pabrėžtina, kad šios dvi e.valdžios teisinės aplinkos kryptys viena su kita susijusios. Nuo nustatytos teisinės bazės priklausys naujoji e.valdžios procesų reguliacinė erdvė, o pastaroji e.valdžios vystymosi etapuose koreguos esamą ir būsimą teisinį pagrindą. E.valdžios teisinio reguliavimo tikslas – lankstus ir efektyvus e.valdžios įgyvendinimo procesas.

Daugelis valstybių šiuo metu svarsto tinkamiausias e.valdžios įteisinimo galimybes. Šioje vietoje būtina pažymėti, kad nėra vieningo e.valdžios teisinio modelio ar universalaus standarto e.valdžios procesams reglamentuoti.[12] Kiekviena valstybė turi savo Konstituciją, įstatyminę ir poįstatymines bazes, kiekviena turi skirtingas politines sistemas. Galima tik kalbėti apie bendrąsias e.valdžios įteisinimo tendencijas, nagrinėti jau esamus reglamentavimo pavyzdžius. Kita vertus, pradžioje būtina paanalizuoti klausimą, ar apskritai reikalingas e.valdžios teisinis reguliavimas? Galbūt pakanka galiojančių viešosios – konstitucinės, administracinės teisės normų e.valdžiai reguliuoti. Pagal besiklostančią praktiką matyti, kad valstybės arba keičia, adaptuoja esamą reglamentavimą prie naujosios aplinkos sąlygų, arba kuria visiškai naują e.valdžios teisinį reglamentavimą.

E.valdžios teisinės infrastruktūros prioritetas – informacijos teisės laisvė, kuri garantuoja piliečiams ir civilinei visuomenei teisę į tinkamą viešosios informacijos prieigą. Viešosios informacijos prieigos teisė įtvirtinta Visuotinės Žmogaus teisių ir laisvių deklaracijos 19 str. ir daugelyje kitų tarptautinių teisės aktų, tai – visuotinai pripažintas tarptautinės bendruomenės interesas. Ši teisė, kaip viena pagrindinių teisių ir laisvių įtvirtinta šalių konstitucijose. Informacijos prieigos laisvė yra būtinas piliečių demokratinio dalyvavimo valdžios procesuose sąlyga. Šių laikų postulatas “dalinimąsis informacija yra dalinimąsis galia” (angl.- sharing information is sharing

[12] Subhajit Basu. E-government and developing countries: an overview//International review of law computers. Technology, Volume 18, No. 1. March 2004. P. 114.

power). Šios teisės užtikrinimas yra kartu ir valstybinių institucijų skaidrumo principo užtikrinimas. Deja, kaip matyti iš daugelio valstybių praktikos, šios teisės įgyvendinimas nėra pakankamas ir yra stabdomas iš pačių valdžios institucijų pusės. Visuomenei aktualūs sprendimai priimami už uždarų durų, neprieinamų piliečiams. Tokio veikimo rezultatas - tarsi tamsios uždangos atsiradimas, kurioje veikia valdžios institucijos su visa savo galia, taip pat prarajos tarp valstybės ir piliečių padidėjimas, įvairių interesų grupių konfliktai, visuomenės ekonomikos krizės ir visuomenės nepasitikėjimo valdžia atsiradimas. Tokios situacijos šiuolaikinėse valstybėse daugiau ar mažiau pažįstamos.

Dėl šių priežasčių, daugelis valstybių pradeda informacijos laisvės užtikrinimą, kur vien konstitucijos įtvirtintų nuostatų šiais klausimais nepakanka. Yra pastebėta, kad informacinių technologijų panaudojimas viešajame sektoriuje sukuria papildomo reguliavimo poreikį.[13] Kyla konkrečios teisinės problemos, reikalaujančios naujų įstatymų leidėjų sprendimų.

Visų pirma kyla privatumo klausimas. Privatumo apsauga visuotinai pripažinta kaip pagrindinė asmens teisė daugelyje tarptautinių sutarčių, šalių konstitucijose, atskiruose įstatymuose. E.valdžioje privatumas užtikrina pasitikėjimo klausimą. Privatumo apsauga ypatingai svarbi e.valdžios procesų dalis, nes būtent juose vyksta milžiniškų asmens duomenų srautai.[14] Asmeniui svarbu kontroliuoti kaip asmeninė informacija yra gaunama, atskleidžiama ir naudojama. Valdžios pareiga yra užtikrinti tinkamą privatumo apsaugą. Įstatyminiu lygiu turėtų būti įtvirtinti sekantys e.valdžios privatumo apsaugos principai[15]:

1) asmeninė informacija turi būti renkama tik teisėtais tikslais;
2) asmeninė informacija turi būti renkama tik iš paties asmens kaip pradinio šaltinio;
3) asmuo turi būti informuotas apie informacijos rinkimą, šio rinkimo tikslą, numatomus informacijos gavėjus, institucijos, renkančios informaciją, rekvizitus;
4) asmeninė informacija turi būti apsaugota adekvačiomis apsaugos sistemomis;
5) asmenims privalo būti užtikrinta prieiga prie jų pačių asmeninės informacijos;

[13] E-Governance: Challenges and Opportunities for Democracy, Administration and Law, 14 - 18 July 2004 Twenty-sixth International Congress of Administrative Sciences, Seoul (South Korea). http://www.iiasiisa.be/iias/aicor/aikorcall.htm, prisijungimo laikas: 2004-10-01.
[14] Abie H., Foyn B., Bing J. and others. The need for a digital rights management framework for the next generation of e-government services//Electronic Government. An International Journal. Volume 1, No. 1, 2004. Inderscience publishers. P. 21.
[15] Subhajit Basu. E-government and developing countries: an overview//International review of law computers. Technology, Volume 18, No. 1. March 2004. P. 125.

6) asmeninė informacija turėtų būti naudojama tik nuolat atnaujinta, visiška, tinkama ir neklaidinanti;

7) institucijos neturi ilgiau laikyti asmeninės informacijos negu privaloma;

8) asmeninė informacija negali būti naudojama kitu tikslu nei ji buvo renkama.

Be to, būtina paminėti, kad skirtingi e.valdžios veiksmai reikalauja skirtingo privatumo lygio. Kai kurie procesai iš viso nereikalauja privatumo, kitiems pakanka užtikrinti minimalų duomenų privatumą, dar kiti reikalauja aukšto privatumo užtikrinimo lygmens. Taip pat privatumas yra skirstomas į trumpalaikį ir ilgalaikį. Trumpalaikis privatumas yra užtikrinamas veiksmo atlikimo metu. Ilgalaikis privatumas yra saugomas ir po veiksmo atlikimo.[16] Įtvirtinus aukščiau minėtus principus, galima kalbėti ir apie tinkamą asmens duomenų apsaugą ir saugią e.valdžią. Saugumas – visuotinai pripažintas vienas iš svarbiausių sėkmingo e.valdžios įgyvendinimo aspektų. Beveik kiekvienoje e.valdžios iniciatyvoje pabrėžiama saugi e.valdžia.

Kad funkcionuotų saugi e.valdžia, įstatyminiu lygiu reikalinga užtikrinti antrą teisinę e.valdžios problemą – autentifikavimą. Autentifikavimas – pagrindinis saugumo užtikrinimo elementas. Saugumas yra skirstomas į tinklo saugumą ir dokumento apsaugą. Be tinklo saugumo nebūtų įmanomas e.valdžios procesų funkcionavimas, dokumentų apsauga įgalina paprastus, kasdieninius e.valdžios veiksmus. Įstatyminiu lygiu įtvirtinant autentifikavimą, yra pastebimi trys metodai[17]: 1) elektroninio parašo; 2) „dvišakis“ metodas ir 3) minimalistinis metodas.

Pagal pirmąjį metodą, visas įstatymo leidėjo dėmesys sutelktas į elektroninį parašą. Čia taip pat skiriami trys įstatyminio įtvirtinimo būdai[18]. *Pirma,* techninių priemonių akcentavimas įstatyminiu lygiu. Toks reglamentavimas pabrėžia techninius elektroninio parašo naudojimo ypatumus, nereglamentuojant teisinių pasekmių. *Antra,* teisinių elektroninio parašo naudojimo aspektų išryškinimas. Tokių įstatymų tikslas – suteikti elektroniniam parašui teisinį statusą, kuris būtų panašus į tradicinį parašą, o taip pat sudaryti elektroninių parašų naudojimo teisinę apsaugą. Dažnai į šio būdo reglamentavimą įeina ir viešųjų raktų infrastruktūros (angl. – public key infrastructure) reguliavimas. *Trečia,* organizacinis elektroninio parašo įtvirtinimas. Šis būdas

[16] Hof S. Arguments for a Holistic and Open Approach to Secure e-Government. In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P.464-467.

[17] “Approaches in electronic authentication legislation”, http://rechten.uvt.nl/simone/Ds-art4.htm#Toc468692769; prisijungimo laikas: 2004-11-01.

[18] Subhajit Basu. E-government and developing countries: an overview//International review of law computers. Technology, Volume 18, No. 1. March 2004. P. 126.

neakcentuoja techninių aspektų, taip pat jis nepateikia aiškaus elektroninių parašų naudojimo teisinio įtvirtinimo. Organizaciniame įstatyminiame įtvirtinime pabrėžiama sertifikavimo centrų (angl. – Certification Authorities) organizacija ir elektroninių sertifikatų panaudojimo ypatumai.

Antrasis autentifikavimo įtvirtinimo metodas vadinamas „dvišakiu“ metodu, nes tai yra mišrus elektroninio autentifikavimo įstatyminio reglamentavimo būdas. Pagal šį būdą, įstatymų leidėjai nustato tam tikrus technologinius reikalavimus, tačiau nesureglamentuoja visų autentifikavimo smulkmenų, paliekant erdvę inovaciniams technologijų procesams. Įstatymai nustato autentifikavimo metodams keliamus reikalavimus, kurie įgyja minimalų teisinį statusą (minimali atšaka) ir reguliuoja autentifikavimo technologijas (kita atšaka). Šios technologijos vadinamos „saugiais elektroniniais parašais“[19].

Trečiasis – minimalistinis autentifikavimo metodas neakcentuoja specialių technologijų, todėl gali būti vadinamas technologiškai neutraliu metodu. Pagrindinis šio įstatyminio metodo bruožas – elektroninio parašo naudojimo funkcijų aprašymas bei šių funkcijų techninis įgyvendinimas.

Akivaizdu, kad kiekvienas iš išvardintų autentifikavimo teisinio sureguliavimo metodų turi ir privalumų, ir trūkumų.[20] Pasirinkti geriausią – sunki užduotis įstatymų leidėjui. Be įvardintų – privatumo, autentifikavimo – e.valdžios teisiniame reglamentavime gausu ir kitų klausimų. Idealiu atveju, e.valdžios teisinis reglamentavimas turėtų apimti sekančius aspektus:

1) numatyti pagrindinius e.valdžios principus, tokius kaip privatumas, duomenų apsauga ir laikymas, viešosios informacijos prieiga;
2) nustatyti *būtiną* e.valdžios elektroninių viešųjų paslaugų sureguliavimą;
3) numatyti duomenų, pateikiamų elektronine forma, teisinį statusą, nustatyti naudojimosi tokiais duomenimis teisines pasekmes;
4) numatyti efektyvias informacijos apsikeitimo tarp valstybės institucijų sąlygas;
5) aiškiai apibrėžti jurisdikcijos klausimus;

[19] “Approaches in electronic authentication legislation”, http://rechten.uvt.nl/simone/Ds-art4.htm#Toc468692769; prisijungimo laikas: 2004-11-01.
[20] Subhajit Basu. E-government and developing countries: an overview//International review of law computers. Technology, Volume 18, No. 1. March 2004. P. 127-128.

6) atsakingų institucijų įsteigimas, kurios prižiūrėtų e.valdžios teisinių reikalavimų įgyvendinimą;
7) pagrįsti mokesčių įvedimą už elektroninius procesus bei paslaugas;
8) apibūdinti įrašus, kurie turi būti laikomi tam tikrą laiką, apibrėžti įrašų laikymo terminus bei sąlygas.

Ir tai nėra baigtinis sąrašas. Laikui bėgant, tobulėjant technologijoms, gali kilti vis naujų ir naujų e.valdžios reguliuojamų klausimų. Dabartinės teisinės struktūros akivaizdžiai neužtikrina visų aukščiau išvardintų klausimų išsprendimo būdų. Todėl valstybėms labai svarbu apibrėžti pamatinius e.valdžios teisinio reguliavimo aspektus. Toliau darbe nagrinėjami teoriniai tokio įtvirtinimo modeliai.

2. E.VALDŽIOS TEISINIO REGULIAVIMO MODELIAI

Kaip jau buvo minėta, nėra universlaus e.valdžios teisinio reguliavimo modelio. Priklausomai nuo valstybės politinių motyvų ir valdžios struktūros priklauso ir e.valdžios teisinio reguliavimo pakopos.[21] Atsižvelgiant į e.valdžios iniciatyvų išsivystymą, vienoje šalyje e.valdžios teisinis reguliavimas gali būti labai pažangus, kitose – tik pradžios etape. Tačiau visos valstybės siekia užtikrinti pagrindinį e.valdžios teisinio reguliavimo tikslą – e.valdžios lankstumą. Taip pat formuojasi bendrosios e.valdžios teisinio reguliavimo gairės. E.valdžia turi būti saugi. Turi būti įtvirtinti privatumo apsaugos griežti reikalavimai, tačiau kartu bet kuris teisinis e.valdžios reguliavimas turėtų vengti nebūtinų nuostatų ir ribojimų, kurie stabdytų inovacijų procesus. Įstatymų leidėjai turėtų užtikrinti, kad jų išleidžiami teisės aktai atitiktų šių dienų žinių visuomenės realijas. Jie taip pat turėtų atkreipti dėmesį, kad e.valdžios reguliacinė aplinka skatintų, o ne sudarytų naujas kliūtis e.valdžios evoliucijai.

Konkrečios e.valdžios teisinės problemos turėtų būti vertinamos kaip kompleksinio informacinio proceso dalis. Jos gali būti nagrinėjamos įvairiais lygiais: gali būti skiriamos meta-lygio, principų lygio ir sistemos lygio teisinės problemos.[22] Į meta-lygio problemas įeina trys pagrindinės kategorijos: informacijos infrastruktūra, duomenų apsauga ir asmens tapatumo tinkle nustatymas. Principų lygio problemą atskleidžia teisės ir technologijų santykis, turi būti nagrinėjamas konstitucinės teisės lygiu, suformuluojami pagrindiniai e.valdžios teisės principai. Sistemos lygio problemos analizuoja konkretaus departamento, ministerijos valdymo metodus kasdieninėje veikloje.

Kyla klausimas – kaip įtvirtinti visų šių problemų sprendimo būdus? Ar tai daryti specifiniuose teisės aktuose ar koreguoti galiojančius įstatymus? Pagal įvairių šalių e.valdžios iniciatyvų vystymą, galima išskirti du e.valdžios teisinio reguliavimo modelius: *pirma,* atskirų teisės aktų grindžiamas e.valdžios reglamentavimas; ir *antra,* pagrindinių e.valdžios principų ir reikalavimų apjungimas ir vieningo, kitaip literatūroje vadinamo holistinio metodo sureguliuoti e.valdžią siekimas.[23]

---

[21] Subhajit Basu. E-government and developing countries: an overview//International review of law computers. Technology, Volume 18, No. 1. March 2004. P. 120.

[22] Saarenpää A. A legal framework for E-government. Electronic Government; In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P. 377.

[23] Kiškis M. and Petrauskas R. E-Governance: two views on legal environment. Electronic Government; In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P.407.

Toliau darbe bus apžvelgiami šių e.valdžios teisinio reguliavimo modelių privalumai ir trūkumai. Atskirai apibūdinami pagrindiniai e.valdžios principai. Taip pat bus nagrinėjamas alternatyvus e.valdžios reguliavimo modelis – savireguliacija.

2.1 FRAGMENTINIS E.VALDŽIOS TEISINIS REGULIAVIMAS

Šiuo metu didžiojoje dalyje Europos valstybių ir ypač rytų ir centrinės Europos valstybėse, pavyzdžiui Latvijoje, Lietuvoje, Lenkijoje, Slovakijoje nėra vieningo teisės akto, reglamentuojančio e.valdžios procesus. Tačiau šiose šalyse e.valdžios konkrečios teisinės problemos įtvirtinamos specialiuose teisės aktuose arba aktų atskirose nuostatose: telekomunikacijų įstatyme, elektroninio parašo įstatyme, visuomenės informavimo įstatyme, asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme, vartotojų teisių apsaugos įstatyme ir pan.. Jeigu e.valdžioje atsiranda poreikis įstatymiškai nustatyti vieną ar kitą klausimą, daromi tam tikri minėtų įstatymų pakeitimai. Vyksta tam tikra galiojančių teisės aktų adaptacija naujųjų valdymo procesų atžvilgiu. Toks e.valdžios teisinis reguliavimas akivaizdžiai atitinka pirmąjį – atskirų teisės aktų grindžiamą – e.valdžios teisinio reguliavimo metodą.

Tai – daugiau fragmentinis reguliavimas, kuris neapima reiškinio visumos ir tai yra pagrindinis šio metodo trūkumas. Reglamentuojamos atskiros probleminės sritys, neapimant bendrojo vaizdo ir dėl to stokojant objektyvaus ir išsamaus e.valdžios visų aspektų teisinio reguliavimo. Kyla rimta rizika, kad e.valdžios teisinė aplinka taps fragmentiška.[24]

Šis metodas taip pat pabrėžia aukštą technologijų centralizaciją ir standartizaciją. E.valdžia yra suprantama kaip speciali veikla ar net verslo dalis, kuri egzistuoja departamento principu. Centralizacija pastebima tokiuose projektuose kaip Centrinis valdžios interneto portalas, valstybės administracinė informacinė sistema, elektroninio parašo infrastruktūra, valstybės registrų integracija ir kiti panašūs projektai, kuriuose e.valdžia suvokiama kaip darni normatyvinė sistema, hierarchiniu ir funkciniu požiūriu atitinkanti valstybės nustatytas taisykles. Todėl, pagal šį reguliavimo metodą, yra svarbūs atskiri teisiniai, ar net techniniai klausimai. Deja, toks reguliavimas neatitinka žinių visuomenės ir žinių ekonomikos poreikių. Technologijos yra būtinos, bet ne pakankamos šių dienų e.valdžios procese. Ir tai vis labiau ir labiau pastebima tendencija e.valdžios evoliucijoje. Technologijos tik palengvina e.valdžios pokyčius, tačiau e.valdžia negali būti siejama vien tik su

[24] Saarenpää A. A legal framework for E-government. Electronic Government; In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P. 377.

technologijomis.[25] Todėl toks e.valdžios reguliavimas nepabrėžia aktualių vertybių - decentralizacijos, pliuralizmo, personalizacijos, skirtingumo. Žinių visuomenėje kultūriniai ir socialiniai prioritetai yra daug svarbesni nei atskiri technologijų produktai, biurokratija ir normatyvinė centralizacija.

Kita vertus, toks fragmentinis e.valdžios teisinis reguliavimas turi ir savų privalumų. Jis yra paprastas ir greitas naujo reiškinio sureguliavimas, kuris gali būti traktuojamas kaip įvadiniai teisiniai rėmai kiekvienoje visuomenėje. Tai savotiška teisės evoliucija, derinanti tobulėjančius technologinius sprendimus ir kartu didėjančius socialinius poreikius. Kad visuomenės tikslams ir principams neprieštarautų informacinių technologijų plėtra, turi būti siūlomas ir randamas *modus vivendi.*[26] Taip pat turi būti pabrėžta, kad toks metodas nereikalauja išankstinio reguliacinio tyrimo ir leidžia teisiškai apibrėžti e.valdžios klausimus „šią dieną“ be jokių papildomų pastangų. Tai ypač aktualu besivystančiose visuomenėse, kurios neturi gilių rinkos ekonomikos ir demokratijos tradicijų. Be to, šis metodas gali būti suprantamas kaip potencialus būdas išvengti naujojo holistinio metodo trūkumų. Ruošiant vieningą teisės aktą, atskiri, tuo metu nelabai aktualūs e.valdžios klausimai gali likti nereglamentuoti.

Apibendrinant galima teigti, kad fragmentinis e.valdžios teisinių klausimų reguliavimas - natūrali evoliucinė pakopa į tinkamą e.valdžios reglamentavimą. Šis metodas istoriškai gali būti įžiūrimas kaip paruošiamoji holistinio metodo reguliavimo fazė. Kita vertus, įstatymų leidėjui svarbu įžvelgti evoliucinę šio metodo prigimtį ir būtinybę tinkamu laiku keisti jį kitu metodu.

2.2 HOLISTINIS E.VALDŽIOS TEISINIO REGULIAVIMO MODELIS

Holizmas (gr. *holos* - visas) – pažiūra, reikalaujanti suvokti reiškinį kaip tam tikrą vientisą visumą, netolygią jos elementų sumai.[27] Holismas kaip idėja ir filosofinė koncepcija yra priešinga atomistikai. Šią teoriją dar XVII a. pradėjo vystyti B. Spinoza, vėliau G.V. F. Hėgelis. Taip pat holizmo apraiškos matomos visų socializmo filosofinės krypties mąstytojų darbuose, įskaitant K.Marksą, kur pabrėžiama visuma, grupė ir vienovė. XX a. holismas pradeda vyrauti įvairiose

[25] D‘Elia I. E-Government and Information Society: The First Regional Law in Italy. Electronic Government; in R. Traunmüller (Eds.), Electronic Government, Third International Conference EGOV 2004, Springer LNCS3183, Heidelberg at al, 2004. P.434.
[26] Informacinių technologijų visuomenė: humanitarinės interpretacijos. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 78.
[27] Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: UAB “Gimtinė”, 1999. P.193.

srityse – politikoje, socialiniame mąstyme, psichologijoje, valdymo teorijoje, medicinoje. Holistinio metodo koncepcija pastebima ir e.valdžioje.

Antrasis e.valdžios reguliavimo būdas apjungia ir formalizuoja e.valdžios pagrindinius teisinius principus, poreikius ir reikalavimus. Formali tokio reguliavimo metodo išraiška būtų vieningas e.valdžios teisės aktas, įstatymas. Tokį modelį įgyvendina Jungtinės Amerikos Valstijos (The E-Government Act of 2002). Deja, nors eEuropos 2005 Veiksmų Plane e.valdžia išskiriama kaip viena pagrindinių prioritetinių krypčių, tačiau apie kompleksinį šios srities teisinį reguliavimą nėra kalbama. Europos Sąjungoje įstatyminiu lygiu e.valdžios iniciatyvos kol kas nėra įtvirtintos vieningu teisiniu aktu. Teisinė praktika šioje srityje taip pat nauja. Egzistuoja atskirų šalių iniciatyvos siekiant holistinio reguliavimo metodo įtvirtinimo. Kelios valstybės – Didžioji Britanija, Vokietija, Švedija, Suomija – lyderės šioje srityje. Šių šalių e.valdžios iniciatyvos įgyvendinamos specialiomis programomis ar planais (pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos e.valdžios programa, Vokietijos BundOnline 2005 programa). Ir nors tokie multiaspektiniai e.valdžios planai ar programos dar nėra tikrieji holistiniai e.valdžios teisės aktai, tačiau jie gali būti laikomi kaip pirmas žingsnis į tinkamą e.valdžios teisinių santykių reglamentavimą.

Holistinis e.valdžios teisinio sureguliavimo metodas turėtų būti visų šalių siekiamas modelis dėl kelių priežasčių. *Visų pirma,* šis metodas pabrėžia ne tik technologinius klausimus. Tai – daugelį e.valdžios aspektų apibrėžiantis teisinio reguliavimo būdas. Tokia e.valdžios multi-lygio analizė, įtvirtinta vieningame teisės akte – vienas geriausių e.valdžios teisinės aplinkos išsprendimo variantų.[28] *Antra,* numatytas kompleksinis teisinis reguliavimas supaprastins visos e.valdžios evoliuciją. Dar prieš kelis metus e.valdžia buvo pradėta įgyvendinti atskiruose valdžios departamentuose, tačiau pastebėta, kad vieningo departamentų apjungimo principas yra efektyvesnis ir kartu patogesnis vartotojams.[29] Taigi e.valdžiai būtina persitvarkyti iš atskirų sričių, fragmentinio reglamentavimo į bendradarbiavimo, kompleksinį, orientuotą į išorę, vieningą teisinį reguliavimą. Saugi e.valdžia negali būti matoma kaip atskirų dalių procesas, bet įvairių sistemų, procesų ir reikalavimų visuma.[30]

---

[28] Saarenpää A. A legal framework for E-government. Electronic Government; In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P. 383.

[29] Mittal P.A., Kumar M. and others. A framework for eGovernance solutions. http://www.research.ibm.com/journal/rd/485/mittal.html; prisijungimo laikas: 2004-10-03.

[30] Hof S. Arguments for a Holistic and Open Approach to Secure e-Government. In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P. 467.

Vieningas e.valdžios įstatymas turėtų būti pagrindinis teisinis dokumentas, reguliuojantis e.valdžią valstybėje. Pagrindinis šio teisės akto tikslas yra apibrėžti ir įtvirtinti būtiniausius e.valdžios teisinio reguliavimo pagrindus, siekiant užtikrinti teisinį stabilumą ir vystomą valstybės e.valdžios procesų iniciatyvą.

Šis įstatymas taip pat turėtų pabrėžti valstybės pagrindinius tikslus ir jų įgyvendinimo priemones vystant e.valdžią, nurodyti atsakingas institucijas ir jų kompetenciją, teisinių e.valdžios dokumentų ruošimo ir tvirtinimo procedūrą ir finansinius e.valdžios procesų šaltinius. Šiame akte turėtų būti aptarti saugumo, privatumo, duomenų apsaugos, autentifikavimo, viešosios informacijos turinio apsaugos, intelektinės nuosavybės ir kiti aktualūs probleminiai klausimai. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas valstybės institucijoms, jų kompetencijos, teisių ir pareigų apibrėžimui, strateginio planavimo gairių pagrindinių principų numatymui.

Viena svarbiausių vietų e.valdžios teisinio reguliavimo evoliucijoje tenka bendriesiems e.valdžios principams. Galima pastebėti, kad e.valdžios principai gali būti išvedami iš abiejų – fragmentinio bei holistinio e.valdžios reguliavimo modelių. Konkretūs e.valdžios principai gali būti tiesiogiai įvardinti fragmentiškai, atskiruose įstatymuose (pvz. telekomunikacijų įstatyme) arba vieningame e.valdžios įstatyme. Taip pat šie principai gali būti neįvardinti, tačiau gali būti išvedami iš bendrojo e.valdžios reguliavimo konteksto. Akademinėje literatūroje yra išskiriamas e.valdžios principais grindžiamas teisinio reguliavimo metodas.[31]

2.3 E.VALDŽIOS PRINCIPAI

Žodis *principas* kilęs iš lotyniškojo žodžio *principium* ir reiškia pradžią, pagrindą. Tarptautinių žodžių žodynas principą apibūdina kaip „įsitikinimą, lemiantį žmogaus santykių su tikrove, jo elgesio ir veiklos normas“, kaip „pagrindinę kokios nors teorijos, koncepcijos idėją, pradinį teiginį“, kaip „svarbiausią kurios nors organizacijos struktūros arba veiklos taisyklę“.[32] Taigi, bendriausia prasme principas suvokiamas kaip kreipiantis pradas, grindžiantis tam tikro reiškinio turinį, jo konkrečias apraiškas ar atskirus elementus. Teisės principai yra teisės sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas ir teisinė praktika, bendrasis ir

[31] Daniel Oliver-Lalana A. and Muñoz J.F. Collisions between data protection, transparency and efficiency. A principles-based approach to the teaching of e-government. In Fernando Galindo, Roland Traunmüller (eds.). E-Government: legal, technical and pedagogical aspects. Albarracin, 8-10 May 2003. P. 351.

[32] Kvietkauskas V. (ats. red.). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. P.399.

individualusis teisinis reguliavimas bei teisės realizavimas.[33] Nagrinėjant skirtingų valstybių e.valdžios strateginius ir veiksmų planus bei autorių teorinę medžiagą, galima pastebėti, kad juose yra išskiriami e.valdžios principai, kurie įvardijami kaip sėkmingo ir efektyvaus e.valdžios funkcionavimo pagrindas. 2003 m. gruodžio mėn. Ženevoje vykstančiame informacinės visuomenės forume tarptautiniu lygiu priimta visuotinė informacinės visuomenės principų deklaracija[34], kurioje įstatyminiu lygiu įtvirtinti pagrindiniai – nukreipiantys principai, kuriomis vadovaujasi šalys, rengdamos e.valdžios iniciatyvas.

Visas e.valdžios teisinis reguliavimas gali būti suprantamas kaip principų kolizijos klausimas.[35] E.valdžios principai yra reikšmingi dėl kelių priežasčių. *Pirma,* e.valdžiai nuolat evoliucionuojant, ieškant geriausių teisinio reguliavimo būdų, principinės nuostatos tampa labai svarbios. Tokiu atveju principai atlieka reglamentavimo funkciją – jie yra orientyras, kurio privalo laikytis tiek asmenys, tiek ir valstybės institucijos. Praktiniu požiūriu, tai ypač svarbu šalims, kurios neturi vieningo e.valdžios teisinio pagrindo ir tik pradeda įgyvendinti įvairias e.valdžios programas. *Antra,* principais grindžiamas e.valdžios reguliavimas yra lankstesnis nei nustatytas griežtomis teisės normomis. Kuo greitesnis informacinių technologijų išsivystymas, tuo pastebimas lankstesnio teisinio reguliavimo poreikis. Tai ypač aktualu informacinių technologijų teisėje, kur ypač greitai vystantis technologijoms, teisės normos tampa tam tikru apribojimu, kliūtimi, o ne paskata spendžiant elementariausius teisinius ginčus.[36] Principai, tuo tarpu yra bendresnio pobūdžio, jie tarsi nustatyti teisiniai rėmai, kuriuose konkrečios problemos sprendžiamos lanksčiau. *Trečia,* principai atlieka teisės spragų užpildymo funkciją. Labai tikėtina, kad naujausiam technologiniam išsivystymui atitinkančių teisės normų gali iš viso nebūti. Tokiu atveju, kilus ginčui tarp piliečio ir valstybinės institucijos dėl bendradarbiavimo elektroninėje erdvėje ir nesant konkrečios teisinės nuostatos, reglamentuojančios atitinkamą teisinį santykį, bus vadovaujamąsi bendraisiais e.valdžios principais. *Ketvirta,* teisės harmonizacija yra lengvesnė principų lygmenyje. Principai padeda unifikuoti ir tobulinti e.valdžios programas ir planus, taip pat į juos turi būti atsižvelgta praktikoje aiškinant konkretų e.valdžios veiksmą.

---

[33] Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kiti. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 202.

[34] Dokumentas WSIS-03/GENEVA/DOC/4-R. 2003 m. gruodžio mėn. 12 d. http://www.itu.int/dms_pub/itu-s/md/03/wsis/doc/S03-WSIS-DOC-0004!!PDF-R.pdf; prisijungimolaikas: 2004-11-05.

[35] Daniel Oliver-Lalana A. and Muñoz J.F. Collisions between data protection, transparency and efficiency. A principles-based approach to the teaching of e-government. In Fernando Galindo, Roland Traunmüller (eds.). E-Government: legal, technical and pedagogical aspects. Albarracin, 8-10 May 2003. P. 350.

Pažymėtina, kad šie autoriai savo straipsnyje naudoja terminą „e-government law“, kurį jie mato kaip konkrečių e.valdžios principų visumą.

[36] Ibid, P.351.

Principai yra stabilesni lyginant su kitomis teisės nuostatomis, jie parodo pagrindines teisės normų reguliuojamų santykių vystymosi tendencijas.[37] Remiantis šiomis nuostatomis yra reguliuojamas santykių dalyvių elgesys. Kai kurie autoriai nurodo e.valdžios principų skirstymą į bendruosius ir specialiuosius.[38] Daugelyje situacijų tokie principai kaip produktyvumo efektyvumas, išlaidų efektyvumas ir atskaitingumas yra taikomi bendriau nei kiti. Kitų principų taikymas ir reikšmė – tokių kaip procedūrinis teisingumas, teisinga prieiga, subsidiarumo principas, pagrindinių teisių apsauga – priklauso nuo konkrečių aplinkybių. Kiekvienos šalies atskirame įstatyme arba vieningame e.valdžios teisiniame akte turėtų būti apibrėžti pagrindiniai e.valdžios principai.

2.4 KONKREČIŲ E.VALDŽIOS PRINCIPŲ TURINYS

Pagrindinių teisių ir laisvių pripažinimas. Visuotinai pripažintos teisės ir laisvės be jokios abejonės turėtų būti pripažįstamos ir elektroninėje erdvėje, be to, su tam tikrais papildymais, kurie būtų pritaikyti būtent elektroninei erdvei ir e.valdžiai. Čia galima būtų paminėti pagrindines pilietines teises - teisė į informaciją, lygiateisiškumas, žodžio laisvė, teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, taip pat politines – teisė dalyvauti valdant savo šalį tiesiogiai ar per išrinktus atstovus, teisė dalyvauti rinkimuose, rinkti ir būti išrinktam. E.valdžios portale įgyvendinamos šios socialinės ir ekonominės teisės – teisė į darbą, teisė į poilsį, teisė į socialinį aprūpinimą, vaikų teisių apsauga, teisė į sveikatą, taip pat kultūrinės teisės – teisė į mokslą, teisė dalyvauti kultūriniame gyvenime, autoriaus teisių apsauga. Minėtų ir daugelio kitų žmogaus teisių įgyvendinimas e.valdžios portale tampa efektyvesnis, tačiau tam turi būti sudaromos atitinkamos sąlygos. Viena pagrindinių tokių sąlygų – prieiga (angl. - access) prie tinklo informacijos ir paslaugų. Valdžia turi moralinę pareigą užtikrinti, kad visi asmenys, nepriklausomai nuo jų gyvenamosios vietos, pajamų, tautybės, amžiaus, ar išsilavinimo turėtų lygias teises į viešųjų paslaugų prieigą. Viešosios paslaugos turėtų būti prieinamos 24 valandas per dieną, 7 dienas per savaitę ir jos turėtų būti prieinamos vienu e.valdžios portalu – „vieno langelio principu“ – kuriame būtų išdėstyti išaiškinimai ir kuriuo būtų lengva ir paprasta naudotis.[39]

[37] Mikelėnas V. ir kiti. Civilinė teisė. Vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1998. P.25.
[38] B. Guy Peters and Donald J. Savoie. Governance in the twenty-first century. Revitalizing the public service. Montreal & Kingston● London●Buffalo: Canadian Centre for Management Development. McGill-Queen‘s University Press, 2000. P. 294.
[39] Douglas Holmes. E.gov: e-business strategies for government. London: Nicholas Brealey Publishing, 2001. P. 8.

Pabrėžtina, kad reikalaujama abiejų – tiek „front office“, tiek „back office“ veiksmai atitiktų pagrindines žmogaus teises.[40] Tik tokiu būdu bus pasiekiama modernios konstitucinės valstybės koncepcija.

Privatumo apsauga ir duomenų saugumas. E.valdžios įgyvendinimas nėra įmanomas be žmonių privatumo pagarbos, taip pat be saugios informacinės infrastruktūros. Jei šis principas nėra užtikrinamas, pasitikėjimas e.valdžia niekada nebus pasiektas. Matome, kad šis principas susijęs su pirmuoju – asmens privatumas traktuojamas kaip viena pagrindinių žmogaus laisvių bei teisių. Be to, privatumas ir duomenų apsauga – taip pat besąlygiškai susiję principai. Jeigu asmenų duomenys saugomi tinkamai, turi nusistovėti ir tam tikra privatumo saugojimo sistema. Daugelis autorių išskiria, kad duomenų apsauga – pagrindinis naujos e.valdžios infrastruktūros elementas, kuris sukelia nemažai naujų teisinių problemų.[41] Kad apsaugoti asmens duomenis, būtina nuspręsti, kokia apimtimi yra reikalingas duomenų subjekto sutikimas, arba dirbti su asmens duomenimis kitais alternatyviais būdais. Tai bus didelis iššūkis e.valdžiai ir ypač sveikatos apsaugos sektoriui, kur naudojami ypatingi asmens duomenys, kurie turi būti lengvai prieinami įvairaus lygio personalui.[42] Techniškai yra sudėtinga tinkamai susieti fizinę identifikaciją ir žmogų, bet tai yra maža problema palyginus su teisiniais ir etiniais klausimais, susijusiais su privatumu, anonimiškumu ir asmens atpažinimu. Apskritai, kiekvienas turėtų likti anonimiškas ir kiekvienu atveju išsaugoti savo privatumą.[43] Prieigos teisės leidimai turėtų būti išduodami atsižvelgiant į asmenų teisinį santykį su viešąja informacija. Teisiniu požiūriu, egzistuoja daugybė situacijų, kuomet asmenys gali prieiti prie viešųjų duomenų ar kitų informacijos failų. Šitoje vietoje svarbi individualizacija, t.y. internetu grindžiamų sistemų pritaikymas kiekvienam individui atskirai prieiti prie reikalingų duomenų. E.valdžioje tokia individualizacija priklauso nuo konkrečių asmens teisių.[44] Techniniu požiūriu,

[40] Saarenpää A. E-government – Good Government. In Fernando Galindo, Roland Traunmüller (eds.). E-Government: legal, technical and pedagogical aspects. Albarracin, 8-10 May 2003. P. 312.
[41] Saarenpää A. E-government – Good Government; Daniel Oliver-Lalana A. and Muñoz J.F. Collisions between data protection, transparency and efficiency. A principles-based approach to the teaching of e-government; Saarenpää A. Data security:a fundamental right in the e-society?; Hof S. Arguments for a Holistic and Open Approach to Secure e-Government.
[42] Abie H., Foyn B., Bing J and others. The need for a digital rights management framework for the next generation of e-government services. Electronic Government. An International Journal. Volume 1, No. 1, 2004. Inderscience publishers. P. 21.
[43] Ibid. P. 22.
[44] Daniel Oliver-Lalana A. and Muñoz J.F. Collisions between data protection, transparency and efficiency. A principles-based approach to the teaching of e-government. In Fernando Galindo, Roland Traunmüller (eds.). E-Government: legal, technical and pedagogical aspects. Albarracin, 8-10 May 2003. P. 358.

svarbios autentifikavimo ir elektroninio parašo priemonės, leidžiančios užtikrinti aukštą duomenų apsaugos ir asmens privatumo lygį.

E.valdžios iniciatyvų ir procesų technologinis neutralumas. Technologinis neutralumas reiškia, kad teisės normos turi būti taikomos atsižvelgiant į tikslus, kurių siekiama atitinkamomis teisės normomis, ir stengiantis, kad, kiek tai pagrįsta, vien tik dėl jų taikymo nebūtų skatinamas arba diskriminuojamas konkrečių technologijų naudojimas, taip pat kad teisės normos būtų taikomos kiek įmanoma neatsižvelgiant į technologijas, kurios naudojamos su konkrečiu teisiniu santykiu susijusiems e.valdžios veiksmams. Šis principas yra bendras elektroninės erdvės teisinis principas, taikomas daugelyje naujųjų teisinių santykių sričių, kur konkrečiame teisiniame santykyje yra naudojamos informacinių technologijų priemonės.

Visų vartotojų grupių aktualumas bei vartotojų lūkesčių teisinė apsauga – G2C, G2B,G2G, lygiai taip pat ir mažumos (invalidai, pagyvenę žmonės ir t.t.). E.valdžios procese turi būti užtikrinta visų struktūrinių grupių svarba. Viešųjų paslaugų vartotojams būtina pasirinkimo galimybė kokiu būdu bendrauti su valdžios atstovais, čia turėtų veikti principas „neegzistuoja neteisingos durys“, pagal kurį asmuo bet kuriuo būdu susisiekia su pageidaujamu asmeniu ir išsprendžia savo problemą.Ypatingai turėtų būti atkreipiamas dėmesys į viešųjų paslaugų elektroniniu būdu teikimo galimybių pritaikymo specialiosioms vartotojų grupėms – invalidams, silpnaregiams, pagyvenusiems žmonėms.

Taip pat ypatingai svarbu užtikrinti informacijos turinio apsaugą ir kartu pateisinti vartotojų lūkesčius. Atlikdamas kažkokį veiksmą elektroninėje erdvėje, asmuo privalo susipažinti su atlikimo taisyklėmis. Šios taisyklės dažniausiai būna išreikštos sudėtingomis aprašomosiomis kalbomis (kaip ODRL,XrML). Paprastam piliečiui šios instrukcijos yra nesuprantamos. Tačiau, atliekant kažkokius veiksmus elektroninėje erdvėje ir ypač su viešąja informacija, pavyzdžiui, parsisiunčiant svarbius duomenis, yra būtina įgyti teises į atitinkamą informaciją, kitaip – gauti tam reikalingą licenciją. Jeigu asmuo gauna duomenis, tačiau nėra susipažinęs su atitinkamomis teisėmis, jo lūkesčiai nėra patenkinami. Pagal vartotojų teisių gynimo įstatymus, svarbu informuoti vartotoją iš anksto apie informacijos įsigijimo sąlygas. Juo labiau, jei tos sąlygos nepatenkina vartotojo, turi būti įmanoma pabaigti transakciją.[45]

[45] Abie H., Foyn B., Bing J and others. The need for a digital rights management framework for the next generation of e-government services//Electronic Government. An International Journal. Volume 1, No. 1, 2004. Inderscience publishers. P. 21.

Skaidrumas ir atvirumas yra pagrindiniai modernios demokratinės visuomenės pamatai, e.valdžia – svarbus tokios visuomenės procesas. Skaidrumo principas yra glaudžiai susijęs su e.valdžios sprendimų priėmimo įteisinimu, su jų legitimacija.[46] Skaidrumas ir atvirumas užtikrina teisingą ir lygią prieigą prie viešosios informacijos, taip pat tai yra būdas pasiekti efektyvesnį e.valdžios įgyvendinimą. Iš atvirumo principo kildinama teisė gauti valdžios įstaigų informaciją be specialaus identiteto įvardijimo. Ir tai yra pagrindinė asmens teisė. Asmens anonimiškumas negali būti apeinamas ar suvaržomas net naudojant elektroninį parašą e.valdžioje. Tik tokiu atveju kada žmogaus teisių ar pareigų realizavimas išimtinai reikalauja identifikacijos, tada gali būti naudojamas elektroninis parašas. Jeigu e.valdžia įgyvendinama vien naudojant elektroninį parašą, vadinasi yra nepaisoma pagrindinių žmogaus teisių aspektų.

Viešosios informacijos prieiga. Pažymėtina, kad viešojo sektoriaus informacija turi būti lengvai prieinama. Informacija yra efektyvaus ir skaidrių sprendimų proceso pagrindas, o taip pat demokratijos rekvizitas. Žinojimas yra pagrindinis veiksnys, transformuojantis tiek globalią visuomenę, tiek ir vietines bendruomenes.

Tinkamos prieigos prie informacijos ir žinių principas užtikrina lygias teises ir galimybes asmenims įgyvendinti savo veiklą ekonominėje, socialinėje, politikos, sveikatos apsaugos, kultūros, švietimo ir kitose srityse.[47] Šis principas akcentuojamas tarptautinės reikšmės dokumentuose, tokiuose kaip eEuropa 2005: informacinė visuomenė visiems, taip pat kiekvienos šalies nacionalinėse e.valdžios iniciatyvose.

Valdžios ir visuomenės bendravimas. E-valdžia įgalina piliečių įtraukimą į valdžios procesus, kurie turi būti įstatymiškai pripažįstami. Europos Sąjungos Chartijos 21 skyrius užtikrina kiekvieno individo teisę savo problemas spręsti kompetentingoje institucijoje, tinkamiausiu būdu ir be nereikalingo delsimo. Pažymėtina, kad šis dokumentas kompetetingą instituciją įvardijo tradicinės valdžios kontekste. Tuo tarpu e.valdžia, palaikoma technologinės infrastruktūros, įgalina

---

Nagrinėjant e.valdžios teisinius klausimus, ir ypač susijusius su vartotojų teisių apsauga, vystoma atskira skaitmeninių teisių vadybos teorija (angl. – digital rights management, (DRM)).

[46] Daniel Oliver-Lalana A. and Muñoz J.F. Collisions between data protection, transparency and efficiency. A principles-based approach to the teaching of e-government. In Fernando Galindo, Roland Traunmüller (eds.). E-Government: legal, technical and pedagogical aspects. Albarracin, 8-10 May 2003. P. 359.

[47] Е. Кузьмин, В. Р. Фирсов. Всемирный Саммит по информационному обществу. Санкт-Петербург: Российский комитет Программы ЮНЕСКО „Информация для всех“, 2004. С. 15-16.

efektyvesnį, lankstesnį piliečių teisių įgyvendinimą. Bet tuo pačiu, didesnė atsakomybė ir atskaitomybė tenka e.valdžiai.

Universalios prieigos skatinimas prieinamomis kainomis. Visuomenės vystymasis yra vienas pagrindinių universalios prieigos prie informacijos ir žinių elementų. Visuomenės prieigos centrai ir viešosios paslaugos (tokios kaip paštas, bibliotekos, mokyklos) gali būti labai efektyvūs teikiant universalią prieigą, ypatingai nutolusiose vietovėse, kaip svarbus jų vystymosi faktorius. Šis principas yra e.valdžios finansinis ir ekonominis aspektas, tačiau jis ypatingai svarbus vystant e.valdžios iniciatyvas.

2.5 SAVIREGULIACINIS METODAS

Nors daugelyje valstybių e.valdžios teisinis reguliavimas remiasi aukščiau išdėstytais dviem metodais, taip pat beveik kiekvienos šalies e.valdžios iniciatyvoje vardijami e.valdžios principai kaip sėkmingo e.valdžios įgyvendinimo priemonė, tačiau būtina paminėti ir trečią alternatyvų, o galbūt ir derinamą su vienu iš aukščiau minėtų metodų reguliavimo būdą – savireguliaciją. Kadangi pirmi du nurodyti būdai turi tiek privalumų, tiek ir trūkumų, reikalinga pažvelgti į e.valdžios reguliavimą kitu aspektu. Vienas bendrųjų e.valdžios reguliavimo principų yra – "kuo mažesnis reguliavimas". Visa e.valdžios reforma siekiama kuo didesnio lankstumo (angl.- flexibility), todėl vyrauja tendencija, kad kiekvienos valstybės e.valdžios programose būtų pabrėžiamas išsilaisvinimas nuo biurokratijos ir teisinių apribojimų.[48] Savireguliacija yra svarbi reguliuojant įvairius elektroninės erdvės aspektus, ir tai yra vienas iš naujausių teisinio reguliavimo būdų. Pažymėtina, kad eEuropos 2005 metų Planas pabrėžia reguliavimo mažinimą ir tuo pačiu skatina naująsias rinkas veikti pagal savireguliacijos principus.[49] Savireguliacijos reiškinio atsiradimas ir jo vystymasis sudaro svarbaus ir įdomaus modelio galimybę, kuris gali būti priešpastatomas vyriausybiniam reguliavimui.[50] Savireguliacijos modelis taip pat gali būti nagrinėjamas per

[48] H. George Frederickson and Joselyn M. Johnston. Public management reform and innovation: research, theory and application. USA: University of Alabama Press, 1999.P.333.
[49] http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/news_library/documents/eeurope2005/eeurope2005_en.pdf.
[50] Galindo F. Self-regulation in e-Government: A Step More. Electronic Government; In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P. 411-418.

privalumų – trūkumų analizę, kuri galėtų pasitarnauti vertinant e.valdžios teisinio reguliavimo modelius.[51]

Savireguliacija atsirado dvidešimto amžiaus viduryje žiniasklaidos ir telekomunikacijų rinkoje, ir vėliau natūraliai pritapo elektroninėje erdvėje. Kaip pavyzdys gali būti nurodytas ir vienas iš interneto reguliavimo būdų. Pagal savireguliacinį interneto modelį, internetas – veikia visos žmonijos naudai, yra leidžiama kuo didesnė jo savireguliacija ir tuo pačiu kuo mažesnis vyriausybinis įsikišimas. Šios koncepcijos esmė - savaiminė rinkos reguliacija. Pastebima padidėjusi savireguliacijos skvarba daugelyje sričių - turinio, operatorių atsakomybės, paslaugų teikimo procedūrų, vartotojų apsaugos, elektroninės žiniasklaidos ir t.t..

Savireguliacija, priešingai nei valdžios nustatytas reguliavimas, gali būti apibūdinta kaip reguliacijos forma, įgyvendinama pačios rinkos be valdžios nustatytų taisyklių. Tačiau kartais savireguliacijai yra būdingas valdžios taisyklių nustatymas. Pavyzdžiui, pati rinka pagal savo poreikius nustato veikimo taisykles, tuo tarpu jų įgyvendinimas yra sureguliuojamas valdžios įtvirtintomis nuostatomis. Daugelyje atvejų, savireguliacinis modelis veikia kaip visiškai atskiras teisinio reguliavimo modelis, tačiau jis gali būti sutinkamas kaip įgyvendinantis ar papildantis valdžios nustatytą reguliavimą.

Ypač svarbi savireguliacijos reikšmė informacinėje visuomenėje. Neabejotinai šiuolaikinės visuomenės plėtros sėkmės veiksnys yra naujausių technologijų naudojimas. Žinių visuomenėje klostosi nauji visuomeniniai santykiai, kurių reglamentavimas yra sudėtingas. Tikslas kokybiškai ir laiku sureguliuoti naujus visuomeninius santykius yra sunkiai įgyvendinamas, nes teisinių metodų taikymo operatyvumas yra lėtesnis nei atsirandančios galimybės naudoti informacines technologijas. Teisinė visuomenė negali veikti neteisėtais metodais, o jų kūrimas vėluoja.[52] Harvardo universiteto E.valdžios tyrimo tendencijos[53] rodo, kad efektyvus e.valdžios proceso reguliavimas yra galimas tik aktyviai įtraukiant pačius proceso dalyvius į reguliavimo modelio nustatymą. Tokiu būdu pats e.valdžios procesas bei jo dalyviai pradeda nustatyti tam tikras taisykles, kurios formuoja e.valdžios

[51] Kiškis M. and Petrauskas R. Self-regulation Model for e-Governance Legal Framework. Electronic Government; in R. Traunmüller (Eds.), Electronic Government, Third International Conference EGOV 2004, Springer LNCS3183, Heidelberg at al, 2004. P.422.

[52] Informacinių technologijų visuomenė: humanitarinės interpretacijos. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 82.

[53] Coglianese C. Information Technology and Regulatory Policy. *New Directions for Digital Government Research*//Social Science Computer Review. Feb. 2004. 22: 85-91.

reguliavimą. E.valdžioje svarbesnis tampa e.valdžios tikslas negu įstatymų leidėjo nustatytos taisyklės šiam tikslui pasiekti.[54]

Savireguliacijos principo svarba yra taip pat pripažinta ir tarptautinėmis iniciatyvomis. Savireguliacijos principas yra įtvirtintas 2000 m E-komercijos Direktyvoje[55], taip pat Saugesnio Interneto Veiksmų Plano taisyklėse[56]. Pagrindiniai savireguliacinio metodo privalumai yra - efektyvumas, padidėjęs lankstumas, sumažėjusios išlaidos. *Visų pirma*, patys rinkos dalyviai yra suinteresuoti nustatyti sau naudingas taisykles ir principus. Todėl, galima teigti, kad tokiu būdu nustatytas teisinis reguliavimas bus efektyvesnis negu įtvirtintas vyriausybiniu lygiu. Tai ypač aktualu e.valdžioje, kur nustatant konkrečias reguliavimo taisykles, reikalingos techninės žinios. *Antra*, savireguliacija yra lankstesnė negu nustatytas vyriausybinis reguliavimas. Rinkos dalyviams yra lengviau reaguoti į pasikeitusias aplinkybes ir pakeisti tam tikrą taisyklę lyginant su įstatyminiu būdu įtvirtintomis nuostatomis. *Trečia,* savireguliacija pati savaime skatina laikytis savo apibrėžtų principų. Taisyklės, nustatytos savaiminiu būdu yra racionalios, nes jos labiausiai atitinka rinkos dalyvių interesus. *Ketvirta,* savireguliacijos procesas kainuoja mažiau, nes jis yra vystomas pačių rinkos dalyvių. Ir net jeigu nustatomas mišrus teisinis reguliavimas, pavyzdžiui, principai nustatomi savireguliacijos būdu, o jų įgyvendinimas paliekamas vyriausybiniam reguliavimui, toks reguliavimas taip pat reikalauja mažesnių išlaidų. Ir *penkta,* savireguliacijos metodu galima išvengti jurisdikcijos arba panašių problemų.

Savireguliacinio metodo trūkumais galima įvardinti stambiųjų rinkos dalyvių savanaudiškumą, mažumų interesų nepaisymą. Paliekant rinkai reguliuotis savaiminiu būdu, visuomet lieka tikimybė, kad stambieji rinkos dalyviai reguliacinius tikslus gali paversti savais tikslais. Taip pat, savireguliacijos privati prigimtis gali neatsakyti į viešojo intereso poreikius ar tam tikrų suinteresuotų grupių lūkesčius. Rinkos dalyviai gali nenorėti imtis atitinkamų savireguliacijos būdų nustatytų principų įgyvendinimo veiksmų. Kita vertus, jeigu įgyvendinimo veiksmai bus atliekami, bus sunku apibrėžti dalyvių diskrecijos teisę. Taip pat nėra aiškus savireguliacijos metodo sankcijos. Savaiminės reguliacijos rinkos yra linkusios į mažesnio ar didesnio pobūdžio apgavystes.

Pagrindinis argumentas vyriausybiniam reguliavimui yra tai, jog tik valdžios nustatytos taisyklės gali adekvačiai patenkinti viešąjį interesą ir tai yra pagrindinis savireguliacijos trūkumas.

---

[54] Riley T.B. E-Governance vs. E-Governement//E-Governance: evolution or revolution? World Summit on the information society. Geneva 2003 – Tunis 2005. Information for development. November – December 2003. Vol. I No.4. P. 13.

[55] Directive 2000/31/EC. http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2000/l_178/l_17820000717en00010016.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-05.

[56] Regulation 276/1999/EC. http://portal.etsi.org/public-interest/Documents/Legislation/1999_276.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-05.

Savireguliacija nustato savaiminio veikimo taisykles, kurios nebūtinai gali būti geriausios ir tinkamiausios pagal viešojo intereso svarbą. Taip pat vyriausybinis reguliavimas geriau nustato tarpinstitucinį valdžios įstaigų bendradarbiavimą, bendravimą su verslo atstovais bei piliečiais.

Tačiau, kita vertus, galima abejoti, ar apskritai reikalingas formalus vyriausybinis reguliavimas ir ar jis pasiekia e.valdžios teisinio reguliavimo tikslus. Jeigu toks vyriausybinis reguliavimas yra nukreiptas į viešojo intereso svarbą, tarpinstitucinį bendradarbiavimą, verslo atstovus ir piliečius, tai jis neabejotinai įtakos bendradarbiavimą su šiomis vartotojų grupėmis. Tokiu būdu vyriausybinis reguliavimas palies daugelio e.valdžios procesų dalyvių interesus, tuo tarpu abejojama, ar šis metodas iš tiesų adekvačiai numatys visų įtrauktųjų dalyvių interesų pusiausvyrą. Vienas iš galimų būdų ją pasiekti – suteikti galimybę patiems dalyviams nustatyti tam tikras elgesio taisykles.

Teisiniai e.valdžios rėmai turėtų remti naujuosius ekonominius santykius, tačiau tuo pačiu turi būti vengiama nebūtino reguliavimo ir ribų, kurios trukdytų vystytis inovacijoms.[57] Realus vyriausybinio reguliavimo perėjimo į savireguliacijos principais grindžiamą reguliavimą pavyzdys – Floridos valstybinių institucijų reforma. Ji buvo pagrįsta reguliavimo taisyklių sumažinimu vienu trečdaliu. Taip valstybinės institucijos tapo laisvesnės nuo lobistinės interesų grupių veiklos, vėliau trejiems metams buvo sustabdytos galiojančios teisinės nuostatos. 1996 metais buvo išleistas įstatymas, kuriame buvo išdėstytas naujų aktų priėmimo procedūros e.valdžios srityje pristabdymas. Taip buvo pereinama prie e.valdžios dereguliacijos iš pradžių mažinant galiojančių teisės aktų įtaką, o vėliau ir užkertant kelią naujų teisinių nuostatų įsigaliojimui.[58] Tokiu būdu dereguliacija buvo įrašyta į valdžios institucijų reformų programas kaip viena svarbiausių šiuolaikinio valdymo inovacijų perkuriant valstybinių institucijų veiklą.[59]

Išnagrinėjus tiek vyriausybinio reguliavimo, tiek ir savireguliacijos metodo privalumus ir trūkumus, galima teigti, kad abu teisinio reguliavimo būdai turi nemažai trūkumų sėkmingai reguliuoti e.valdžios teisinę aplinką. Sparčiai vystantis informacinėms technologijoms, vyriausybinis reguliavimas gali stabdyti e.valdžios plėtrą. Kad būtų įveikta ši kliūtis, reikia atsižvelgti į e.valdžios

[57] Douglas Holmes. E.gov: e-business strategies for government. London: Nicholas Brealey Publishing, 2001. P. 9.
[58] Floridos e-valdžios reforma buvo orientuota į bendruomenės, vartotojo, vertybių, rezultatų, rinkos principus. Tai buvo reforma, vykdoma „iš viršaus“ susivienijus dviem politiniams lyderiams. Jų politinės programos prioritetas buvo valstybinių institucijų reforma. Šios reformos pagrindinės kryptys buvo: visiškas kokybės valdymas (angl. – total quality management (TQM)), strateginis planavimas, valstybės tarnautojų apmokymai. Pabrėžtina, kad šita reforma iš esmės buvo grindžiama institucine legitimacija ir joje ypatingas dėmesys buvo skiriamas teisinio reguliavimo ir inovacijų santykio problemai.
[59] H. George Frederickson and Joselyn M. Johnston. Public management reform and innovation: research, theory and application. USA: University of Alabama Press, 1999. P.331.

pačio proceso bei jo dalyvių inicijuojamas reguliavimo taisykles. Kartu galimas vyriausybinio teisinio reguliavimo metodo ir savireguliacijos metodo derinys. Kuris būdas veikia geriau, priklauso nuo reguliavimo tikslo ir konkrečių aplinkybių. Taip pat, galima daryti išvadą, kad konstruojant e.valdžios teisinio reguliavimo modelį, reikalingas konsensusas - savireguliacijos metodas gali būti nustatytas kaip papildomas modelis vyriausybiniam e.valdžios procesų reguliavimui.

3. GALIOJANČIŲ E.VALDŽIOS TEISĖS AKTŲ APŽVALGA

3.1 AUSTRIJOS E.VALDŽIOS TEISĖS AKTO ANALIZĖ

2004 m. kovo 1 d. Austrijoje įsigaliojo E.valdžios aktas (angl. – the Austrian E-Government Act). Tai – federacinis įstatymas, nustatantis ir skatinantis elektroninį bendradarbiavimą su valdžios atstovais. Iš pavadinimo atrodytų, kad šis įstatymas atitinka holistinį e.valdžios teisinio reguliavimo modelį, kuris turėtų apjungti visus e.valdžios klausimus. Tačiau, atidžiau panagrinėjus šio teisės akto turinį, galima tuo suabejoti.

Įstatymą sudaro septynios atskiros dalys: I – Įstatymo paskirtis ir tikslai; II – Identifikacija ir autentifikacija bendraujant su valdžios institucijomis elektroninėmis priemonėmis; III – Piliečio kortelės funkcijų panaudojimas privačiame sektoriuje; IV – Elektroninis duomenų pripažinimas; V – Elektroninių įrašų (angl. - records) laikymo ypatumai; VI – Baudžiamosios nuostatos; VII – Pereinamojo laikotarpio ir baigiamosios nuostatos.[60]

Austrijos E.valdžios akto tikslas – sukurti ir vystyti tinkamą elektroninio bendradarbiavimo teisinę aplinką. Bendravimas su valdžios įstaigomis elektroninėmis priemonėmis, turi būti užtikrinamas pagal laisvės pasirinkti skirtingas komunikavimo priemones principą. Kad būtų užtikrinta tinkama teisinė apsauga, sukuriamos atitinkamos technologijos, mažinančios rizikas, susijusias su automatiniu duomenų perdavimu elektroninėmis priemonėmis. Vėliausiai iki 2008 metų sausio 1-osios dienos turi būti imamasi konkrečių e.valdžios teisės akto įgyvendinimo priemonių. Akte įtvirtinami aukščiau išnagrinėti valdžios ir visuomenės bendravimo, viešosios informacijos prieigos, skaidrumo, atvirumo, privatumo principai.

Antrojoje E.valdžios įstatymo dalyje apibūdinamos svarbios teisinės e.valdžios sąvokos – tapatumas (identity)[61], unikalus tapatumas (unique identity), pasikartojantis tapatumas (recurring

[60] The Austrian E-Government Act. Table of Contents, Part I – Part VII. http://www.cio.gv.at/egovernment/law/E-Gov_Act_endg_engl_Fassung1.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-06.
[61] Tikslumo dėlei visos sąvokos pateikiamos ir anglų kalbos terminologija.

identity), identifikacija (identification), autentiškumas (authenticity), autentifikacija (authentication), duomenų subjektas (data subject), asmens identifikacijos numeris (source identification number), identifikacijos numerių registras (register of sourcePINs‘), elektroninė piliečio kortelė (Citizen card), toliau darbe – piliečio kortelė.

Austrijos E.valdžios aktu įtvirtinama „piliečio kortelės koncepcija“, kurios pagalba formuojama saugi valdžios ir piliečių, valdžios ir privačių institucijų, piliečių ir privačių institucijų bendravimo infrastruktūra.[62] Pagal šią koncepciją, kiekvienas žmogus turi piliečio kortelę, kuri naudojama asmens tapatumo atpažinimui bei dokumentų autentiškumui elektroninėje erdvėje patvirtinti. [63] E.valdžios aktas apibrėžia pagrindinius piliečio kortelės naudojimo principus.

Visų pirma, prieiga prie asmens duomenų yra galima *tik* atlikus unikalaus asmens tapatumo atpažinimą ir prašymo autentiškumo patvirtinimą.[64] Pažymėtina, kad šios operacijos atliekamos elektronine forma ir tam naudojama piliečio kortelė. Asmens tapatumo bei prašymo tikrumo tikrinimas turi būti atliekamas kiekvieną kartą, išskyrus pasikartojančio tapatumo (recurring identity) atvejus. Tokiais atvejais prieiga iš karto suteikiama prie tų asmens duomenų, prie kurių jis jau buvo priėjęs. Be to, konkrečiais atvejais gali būti nustatomi ir kiti asmens identifikavimo būdai, jei tai reikalinga viešojo sektoriaus apsaugai, ir ypač, kai tai numatyta atskirų institucijų statutuose.

Antra, unikalus teisėto kortelės savininko identifikavimas atliekamas tapatumo ryšio nustatymo principu[65], t.y. identifikacijos numerių registras, naudodamas elektroninį parašą, patvirtina, kad fiziniam asmeniui yra suteikiamas asmens identifikacijos numeris unikaliam tapatumui nustatyti. Užklausimo autentiškumas, naudojant piliečio kortelę, patvirtinamas pagal kortelėje esantį elektroninį parašą. Detalios šių procedūrų taisyklės turėtų būti nustatytos Federalinio kanclerio išleistose taisyklėse, kurios priimamos su atitinkamo kompetetingo Federalinio ministro pritarimu. Taip pat įstatyme numatyta, kad prieš priimant tokias taisykles turi būti konsultuojamasi su Austrijos žemių (federalinių provincijų) ir vietinių valdžios įstaigų atstovais.

Trečia, Austrijos E.valdžios įstatymo 5 str. numato piliečio kortelės naudojimo atvejus, kuomet užklausas valdžios įstaigai pateikia ne pats pilietis, o jo atstovas. Tokiu atveju atstovo piliečio kortelėje turi būti nustatytas įgaliojimų suteikimas. Tai atlieka asmens identifikacijos numerių registras, pateikdamas įrodymus, kad *pirma,* tam tikras asmuo turi jam suteiktus įgaliojimus atstovauti kitą asmenį pastarojo nurodymu ir *antra,* profesinio atstovavimo atveju, kuomet nebūtina

[62] DPADM/UNDESA. E-Government Case Studies: e-ID Cards. http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan008829.pdf; prisijungimo laikas: 2004-10-17.
[63] Leitold H., Hollosi A., Posch R. Security Architecture of the Austrian Citizen Card Concept. http://www.acsac.org/2002/papers/22.pdf; prisijungimo laikas: 2004-10-23.
[64] The Austrian E-Government Act. Part II – Identity and authenticity.
[65] The Austrian E-Government Act. Part II – The „Citizen Card“ function.

nurodyti konkrečių įgaliojimų, atstovavimo įrašas atsiranda atstovo piliečio kortelėje. Valdžios atstovų kompetencija pateikti atitinkamus pareiškimus, piliečiams turi būti matoma pagal pareigūno piliečio kortelės parašo sertifikatą.

Ketvirta, asmens unikalus tapatumas nustatomas pagal piliečio kortelėje esantį asmens identifikacijos numerį.[66] Fizinių asmenų identifikacijos numeriui nustatyti naudojami Centrinio gyventojų registro, Papildomo registro duomenys. Juridinių ir kitų asmenų numeriai nustatomi naudojant Kompanijų vardų registro, Papildomo registro duomenys. Tie asmenys, kurių duomenų nėra aukščiau nurodytuose registruose, savo pačių prašymu arba įstatymo numatytais atvejais, turi būti užregistruojami Identifikacijos numerių registro Papildomame registre tam, kad galima būtų patvirtinti jų unikalų tapatumą. Kad patvirtinti asmens pasikartojantį tapatumą, asmeniui gali būti, jo paties prašymu, suteikiamas papildomas asmens identifikacijos numeris. Šis numeris turėtų būti suteikiamas atsižvelgiant į kitus asmens duomenis – pavyzdžiui, vardą, gimimo vietą ir datą ar sertifikato numerį – kurių, turėtų pakakti asmeniui atskirti. Taip pat turi būti įmanoma atpažinti šį numerį kaip papildomą asmens identifikacijos numerį. Matematiniai algoritmai, naudojami asmens identifikacijos numerių suteikimui (griežtos kriptografijos fizinių asmenų atžvilgiu panaudojimas), taip pat papildomų identifikacijos numerių suteikimui turi būti nustatomi identifikacijos numerių registro ir - išskyrus kriptografinio rakto panaudojimą – paskelbiami internete.

Penkta, asmens identifikacijos numerių registro įstaiga yra Duomenų apsaugos komisija. Vykdant įvairias funkcijas ši įstaiga bendradarbiauja su Vidaus Reikalų Ministerija bei Finansų ministerija. Detalios Duomenų apsaugos komisijos, jos bendradarbiavimo su Vidaus Reikalų ir Finansų ministerijomis funkcijos yra išdėstomos Federalinio kanclerio taisyklėse. Šios taisyklės priimamos pasikonsultavus su Duomenų apsaugos komisija ir gavus minėtų ministerijų sutikimą.

Šešta, įstatymo 12 str. numatyta asmens identifikacijos numerio apsaugos schema:

1) Numeris, kuris sudarytas pagal Gyventojų registro duomenis ir yra naudojamas kaip fizinių asmenų identifikacijos numeris, gali būti nuolatos patalpinamas į piliečio kortelę ir naudojamas *tik* asmens tapatumo ryšio nustatymui arba įgaliojimams atstovauti tam tikrą asmenį patvirtinti.
2) Fizinių asmenų identifikacijos numeriai turi būti registruojami identifikacijos numerių registre kiekvieną kartą, kada yra užklausiama.
3) Fizinių asmenų identifikacijos numeriai, naudojami specifinio sektoriaus asmeninio atpažinimo procedūroje negali būti naudojami už šios procedūros ribų.

[66] The Austrian E-Government Act. Part II – Source identification number.

4) Identifikacijos numeriai, naudojami privataus specifinio sektoriaus asmeninio atpažinimo procedūroje, negali būti laikomi privataus sektoriaus saugotojo.

Visa Austrijos e.valdžios strategija yra grindžiama viešo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimo principu[67], todėl trečioji Austrijos E.valdžios teisės akto dalis numato piliečio kortelės funkcijų panaudojimą privačiame sektoriuje. Numatoma panaši procedūra kaip ir bendraujant su viešosiomis institucijomis. Piliečio kortelei yra suteikiamas specialus numeris, panaudojant duomenų subjekto identifikacijos numerį ir kontroliuojančio asmens identifikacijos numerį. Šiame procese, kaip bendraujant su viešosiomis institucijomis, turi būti palaikoma atitinkama techninė infrastruktūra. Įstatymas nustato asmens identifikacijos numerio bei pačios atpažinimo procedūros apsaugos garantijas.

Ketvirtojoje E.valdžios įstatymo dalyje reglamentuojamas elektroninis duomenų pripažinimas. Pagal įstatymo 16 str., duomenų subjektas pats gali pateikti reikalingų dokumentų kopijas, elektroniniu būdu patvirtintas Dokumentų registro, arba duomenų subjekto prašymu, kontroliuojantis asmuo pats gali gauti prieigą prie Dokumento registro ir gauti reikiamus dokumentus. Ypatingi reikalavimai nustatomi duomenims, susijusiems su asmeniniu statusu bei tautybe.[68] Valstybės institucijos, dirbdamos su tokiais duomenimis privalo informuoti Centrinį gyventojų registrą apie duomenų patikrinimą tinkama elektronine forma. Duomenų subjektas gali naudotis patvirtintais duomenimis, *pirma,* gaudamas duomenis iš Centrinio gyventojų registro procedūroms, kuriose būtina pateikti tokius duomenis; *antra,* prašydamas Centrinio gyventojų registro duomenų patvirtinimo, kurie buvo pasirašyti elektroniniu būdu naudojant oficialų parašą, taip paliudijant duomenų pripažinimą (17 str.). Asmeninių duomenų patvirtinimas gali būti atliekamas tik pačiam asmeniui, arba tretiesiems asmenims *tik* turint duomenų subjekto sutikimą, išskyrus atvejus, kada duomenų įgijimas yra numatomas statutuose (18 str.).

Penkta Austrijos E.valdžios įstatymo dalis numato elektroninių įrašų laikymo ypatumus. 19 įstatymo str. reglamentuojamas oficialus parašas. Oficialus parašas apibrėžiamas kaip viešųjų institucijų elektroninis parašas, kuriam taikomi Parašo įstatymo reikalavimai ir kurio ypatumai atitinkamomis priemonėmis nurodomi parašo sertifikate. Oficialaus parašo funkcija yra susieti dokumentą ir jo autorių. Kartu su pačiu dokumento vaizdu, elektroninė parašo versija taip pat turi parodyti serijos numerį ir sertifikavimo paslaugų teikėjo vietą ir kilmę, taip pat faktinę parašo vertę. Vienas svarbiausių įstatymo straipsnių yra 20 str., reglamentuojantis prezumpciją, kad valdžios

[67] DPADM/UNDESA. E-Government Case Studies: e-ID Cards. http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan008829.pdf; prisijungimo laikas: 2004-10-17.

[68] The Austrian E-Government Act. Part IV – Electronic validation of data.

įstaigų elektroniniai dokumentai, išspausdinti popieriniame variante yra autentiški, jei tie dokumentai pasirašyti oficialiu parašu ir yra įmanoma patvirtinti net išspausdintos versijos parašą perkuriant elektroninę dokumento versiją. Šiam tikslui, pačiame dokumente turi būti nurodyta, kad jis gali būti perkuriamas ir pateikiamos nuorodos į Interneto šaltinius, kuriuose paaiškinamos atitinkamos spausdintų dokumentų perkūrimo į elektroninę formą procedūros ir taikomas duomenų patvirtinimo mechanizmas. 21 įstatymo str. numato elektroninių įrašų vienų valdžios institucijų kitoms pateikimo reikalavimus.

E.valdžios akto šeštojoje dalyje numatytos baudžiamosios nuostatos. 22 str. įvardijamas identifikacijos numerių, asmeninio atpažinimo procedūros ar oficialių parašų draudžiamas naudojimas. Įstatymas nenumato baudžiamosios atsakomybės, tačiau už administracinės teisės pažeidimą, konkrečiai įvardintą 22 str. 1 d. asmuo gali būti nubaustas iki 20 000 eurų bauda. 2 str. dalyje yra nuoroda į Administracinės teisės pažeidimų įstatymą, įvardinant konkrečius pažeidimo objektus. Ginčai sprendžiami pagal teritorinį jurisdikcijos principą.

Ir pabaigoje įtvirtintos pereinamojo laikotarpio ir baigiamosios nuostatos. Juose numatomas vyrų ir moterų lygybės principas (23 str.), nurodoma, kad šis E.valdžios teisės aktas, išskyrus IV dalį, įsigalioja nuo 2004 03 01, IV dalis įsigalioja nuo 2005 01 01 (24 str.). Pereinamojo laikotarpio nuostatos numato, kad iki 2007 12 31, šalia piliečių kortelių gali būti naudojami administraciniai parašai ir jų galia turėtų būti vienodai traktuojama kaip saugių parašų (25 str.). Baigiamosios nuostatos numato kitų teisės aktų, būtinų šio įstatymo įgyvendinimui, priėmimo ir įsigaliojimo bendruosius terminus (26 str.). 28 str. nustato už šio akto įgyvendinimą atsakingas institucijas. Atskiriems akto veiksmams įgyvendinti paskiriamos skirtingos institucijos. Apibendrintai galima pasakyti, kad kompetenciją už šio akto įgyvendinimą dalijasi Federalinis kancleris, atskirų ministerijų vadovai, arba Federalinis kancleris, gavęs atitinkamų institucijų sutikimus.

Galima daryti išvadą, kad Austrijos E.valdžios aktas – racionali e.valdžios iniciatyva, vystoma Austrijos įstatymų leidėjų nuo 2000 m. lapkričio mėnesio. Joje išdėstyti pagrindiniai piliečių saugaus bendravimo su valdžia, taip pat su privačiu sektoriumi, teisiniai aspektai – identifikacija ir asmens atpažinimas, elektroninių parašų naudojimo ypatumai, konfidencialumas ir duomenų apsauga.[69] Pagrindiniu elementu tampa piliečio kortelė, kuri sparčiai naudojama austrų. Tačiau, jei šis įstatymas būtų pavadintas Piliečio kortelės įstatymu ar Elektroninio bendravimo su valdžia ir privačiu sektoriumi įstatymu, tai taip pat būtų tinkamas pavadinimas. Austrijos E.valdžios

[69] Leitold H., Hollosi A., Posch R. Security Architecture of the Austrian Citizen Card Concept. http://www.acsac.org/2002/papers/22.pdf; prisijungimo laikas: 2004-10-23.

aktas apima labai svarbius, tačiau ne visus e.valdžios klausimus. Kiti aktualūs e.valdžios klausimai yra reguliuojami kitų įstatymų. Todėl sunku būtų šį aktą vadinti vieningu holistiniu e.valdžios teisės aktu. Tai – daugiau fragmentinio teisinio reguliavimo pavyzdys, kurį laikui bėgant gali papildyti kiti aktualūs įstatymai, o galbūt kitos sritys paliekamos savireguliacijai.

3.2 JAV VIENINGO E.VALDŽIOS AKTO ANALIZĖ

Vienas iš pirmųjų pasaulyje pavyzdžių sureguliuoti e.valdžią vieningu teisės aktu – JAV 2002 metų gruodžio 17 dienos E.valdžios aktas (angl. – the E-Government Act of 2002). Šis aktas pabrėžia efektyvesnį viešosios informacijos bei paslaugų tinkle teikimą, o taip pat ir visos JAV vykdomosios valdžios supaprastinimą.[70] E.valdžios aktas padeda federalinei JAV valdžiai išnaudoti visas interneto bei informacinių technologijų galimybes efektyvumo didinimui.[71] Formaliai šis įstatymas – didelės apimties teisės aktas, susidedantis iš penkių skyrių, kurie dalijasi į daugelį poskyrių. I dalyje aptariami bendrieji e.valdžios valdymo bei finansavimo klausimai; II dalyje reglamentuojami federalinio valdymo bei viešųjų elektroninių paslaugų skatinimo klausimai; III dalyje numatyti informacijos apsaugos reikalavimai; IV dalis numato asignavimų paskirstymą ir akto įsigaliojimo datas ir V dalyje reguliuojami konfidencialios informacijos apsaugos ir statistinio efektyvumo klausimai. JAV 2002 m. E.valdžios akte įtvirtinti pagrindiniai e.valdžios principai, pateikiami išsamūs sąvokų apibrėžimai. Aktas pasižymi daugiaaspektiškumu ir ypač aktualiu saugumo reikalavimo įtvirtinimu.

JAV 2002 m. E.valdžios akto pradžioje pateikiama tarsi deklaratyvi dalis, kurioje įtvirtintas šio akto tikslas, pagrindiniai principai. Pažymėtina, kad principai nėra tiesiogiai įvardinti, tačiau jie gali būti išvedami iš bendro akto konteksto. Tarp tokių principų būtina paminėti - viešosios informacijos prieiga, piliečių įtraukimas, skaidrumas ir atvirumas, valdžios ir piliečių bendradarbiavimas, taip pat tarpfunkcinis bendradarbiavimas. JAV E.valdžios akto tikslai detaliai įvardijami 11 punktų. Iš jų svarbiausi – vystyti ir skatinti elektronines viešąsias paslaugas ir procesus įsteigiant naujojo elektroninės valdžios ofiso administratorių; skatinti interneto ir kitų informacinių technologijų naudojimą sudarant geresnes piliečių įtraukimo į valdžią galimybes; skatinti tarpfunkcinį institucijų bendradarbiavimą teikiant elektronines viešąsias paslaugas; didinti

[70] US E-Government Act of 2002. http://www.cdt.org/legislation/107th/e-gov/020325s803analysis.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-06.
[71] Petrauskas R., Kiškis M. Teaching on E-government: aspects of legal environment. http://www.unizar.es/derecho/fyd/lefis/documentos/e-gov_straipsnis3.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-06.
E-Government Act of 2002. SEC.2 para (a) (2).

valdžios galimybę siekti institucijos misijos ir programos įgyvendinimo tikslų; skatinti interneto ir kitų informacinių technologijų panaudojimą valdžios institucijų viduje ir tarp atskirų valdžios įstaigų skatinant teikti į pilietį orientuotas viešąsias paslaugas; mažinti išlaidas ir apribojimus verslo atstovams; vystyti sprendimų priėmimo procesus; skatinti aukštos kokybės viešąją prieigą; siekti kuo skaidresnės ir atsakingesnės federalinės valdžios; skatinti valdžios informacijos ir viešųjų paslaugų teikimą atsižvelgiant į privatumo apsaugos, nacionalinio saugumo, duomenų saugojimo, neįgaliųjų teisinės apsaugos, jų prieigos prie paslaugų įstatymų užtikrinimą.[72]

Pirmoje JAV E.valdžios akto dalyje - bendrajame e.valdžios valdymo bei finansavimo reglamentavime - pateikiamas e.valdžios apibrėžimas. Pagal jį e.valdžia suprantama kaip internetu ir kitų informacinių technologijų grindžiami valdžios procesai, kurie įgyvendinami: *pirma,* per viešosios informacijos ir paslaugų teikimą piliečiams, įvairioms institucijoms, kitoms valdžios įstaigoms; arba *antra,* valdžios procesų tobulinimą įskaitant efektyvumą, veiksmingumą, paslaugų kokybę, ar transformaciją.[73] Pažymėtina, kad visa JAV e.valdžios iniciatyva buvo grindžiama verslo valdymo modeliu, pabrėžiant korporacinį valdymo stilių, kuriame dominuoja aiškių rezultatų siekimas bei lengvas naudojimąsis vartotojams.[74] Todėl kaip atskiras apibrėžimas 2002 m. E.valdžios akte pateikiamas „verslo architektūros“ vyriausybinis modelis. Jis suprantamas kaip: strateginė informacijos bazė, kuri apsprendžia valdžios misiją; informacija, būtina tai misijai įgyvendinti; technologijos, būtinos misijai siekti ir įvairūs valdžios procesai, kurie kinta atitinkamai derinant juos su bendra misija.[75]

Pagal vieningą 2002 m. E.valdžios aktą, yra įsteigiama e.valdžios institucija (angl. – an Office of Electronic Government), kuri atsakinga už visus e.valdžios procesus. Šiai institucijai vadovauja Prezidento paskirtas Administratorius. Įstatymas numato šio pareigūno bei įstaigos kompetenciją. Taip pat įsteigiama vykdomoji informacijos pareigūnų taryba (§ 3603), kurią sudaro Valdymo ir Biudžeto ministerijos vadovas, e.valdžios institucijos administratorius ir daugelis kitų ministerijų vadovų, numatytų įstatyme. E.valdžios institucijos administratorius vadovauja tarybos posėdžiams Valdymo ir Biudžeto ministerijos vadovo vardu. Taryba veikia kaip tarpinstitucinis forumas skatinant valdžios įstaigų modernizavimą, vystymą, viešosios informacijos išteklių naudojimo tobulinimą. Taryba nuolat konsultuojasi su valstijų, vietinės valdžios atstovais. Šios institucijos funkcijos apima rekomendacijų ruošimą; naujausių informacinių išteklių valdymo

[72] E-Government Act of 2002. SEC.2, para (b)(1-11).
[73] E-Government Act of 2002. SEC.101, § 3601. Definitions, para (3).
[74]Petrauskas R., Kiškis M. Teaching on E-government: aspects of legal environment. http://www.unizar.es/derecho/fyd/lefis/documentos/e-gov_straipsnis3.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-06.
[75]E-Government Act of 2002. SEC.101, § 3601. Definitions, para (4).

idėjų, patirties, metodų skatinimą; pagalbą rengiant įvairius projektus; valdžios įstaigos informacinių išteklių valdymo bendrųjų įgyvendinimo priemonių vystymą ir naudojimą, kitas įstatyme numatytas funkcijas. Taip pat yra įsteigiamas e.valdžios fondas, iš kurio lėšų bus finansuojamos e.valdžios iniciatyvos. Atskira įstatymo nuostata nurodo, kad fondo lėšos gali būti naudojamos integruotos internetu grindžiamos sistemos, įsteigtos pagal 2002 m. E.valdžios akto 204 poskyrio numatytas taisykles, finansavimui.[76] Įstatyme taip pat numatytos konkrečios kiekvienų finansinių metų numatytos sumos, pavyzdžiui 2005 metams skiriama 100,000,000 $ suma. Pagal §3605 E.valdžios akto straipsnį, administratorius turi paruošti ir įgyvendinti daugiaaspektę valdžios programą, skatinant viešųjų elektroninių paslaugų ir procesų vystymą. Kiekvienais metais ne vėliau kaip iki kovo 1 dienos, e.valdžios institucijos vadovas turi pateikti e.valdžios situacijos ataskaitą Senato valdžios reikalų komitetui bei Atstovų Rūmų valdžios reformos komitetui. Įstatymo §3606 straipsnyje numatyti konkretūs tokiai ataskaitai keliami reikalavimai.

Pirmos dalies pabaigoje pateikiamos esminės akto pataisos. Taigi, jau iš pirmosios JAV 2002 m. E.valdžios akto dalies galima daryti išvadą, kad e.valdžia JAV suvokiama kaip informacinių išteklių procesas, valdomas sudėtingos, pagal aktą įsteigtos valdymo struktūros ir finansuojamas iš specialiai įkurto e.valdžios fondo.

Antroji JAV 2002 m. E.valdžios akto dalis reglamentuoja federalinio valdymo bei viešųjų elektroninių paslaugų skatinimo klausimus. Šioje dalyje aptariamos pagrindinės sąvokos, federalinės institucijos pareigos, vykdomųjų institucijų elektroninio parašo naudojimo metodų suderinamumas, federaliniai interneto vartai. Taip pat čia išdėstytos prieinamumo, naudojimosi ir viešosios informacijos laikymo nuostatos, ypač svarbios – privatumo nuostatos. Šioje dalyje sureguliuoti ir bendruomenių technologinių centrų, interneto prieigos skirtingumo, reguliacinių institucijų, krizių valdymo tobulinimo, panaudojant informacines technologijas, klausimai.

202 E.valdžios akto skyrius numato kiekvienos valdžios institucijos atsakomybę e.valdžios procesuose. Galima būtų išskirti pagrindines sritis, kuriose valdžios institucijos prisiima įgaliojimus. *Visų pirma,* įgyvendinimo priemonės, kurios reikalauja valdžios institucijų imtis veiksmų, kurie atitiktų e.valdžios skatinamą institucijos tikslų ir strateginių uždavinių progresą.[77] Valdžios procesų įgyvendinimo priemonės turi atitikti vartotojo poreikius, įstaigos produktyvumą bei naujausių informacinių technologijų diegimą.[78] Valdžios įstaigos turi taip formuluoti įgyvendinimo priemonių tikslus, kad jie tinkamai atspindėtų kiekvienos tikslinės vartotojų grupės – piliečių, verslo atstovų,

[76] E-Government Act of 2002. SEC.101, § 3604. E-Government Fund, para (d).
[77] Petrauskas R., Kiškis M. Teaching on E-government: aspects of legal environment. http://www.unizar.es/derecho/fyd/lefis/documentos/e-gov_straipsnis3.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-06.
[78] E-Government Act of 2002. SEC.202, Federal agency responsibilities, para (b)(3).

kitų valdžios institucijų – interesus. *Antra,* valdžios institucijos, įgyvendindamos e.valdžią, turi atsižvelgti į asmenis, kurie neturi interneto prieigos ir užtikrinti tokiems asmenims tokias pat valdžios paslaugas.[79] Taip pat turi būti užtikrinama neįgaliųjų asmenų galimybė naudotis visomis e.valdžios teikiamomis paslaugomis. Ir *trečia,* kiekvienai valdžios įstaigai privalomi ataskaitos reikalavimai.[80] Kiekviena valdžios institucija kasmet privalo pateikti e.valdžios institucijos direktoriui e.valdžios situacijos ataskaitą. Joje turi būti nurodomi konkrečios institucijos e.valdžios iniciatyvų įgyvendinimo padėtis, įstaigos veiksmų atitikimas 2002 m. JAV e.valdžios aktui, kaip konkrečios įstaigos e.valdžios iniciatyvos atitinka įgyvendinimo programų piliečiams veiksmus. Akte išdėstyta detali tokios kasmetinės ataskaitos pateikimo tvarka.[81]

E.valdžios 203 skyriuje reglamentuojama elektroninio parašo naudojimo tvarka. Pažymėtina, kad elektroninio parašo naudojimas turi sudaryti saugias bendradarbiavimo su valdžia galimybes.[82] E.valdžios akte yra nuoroda į kitą įstatymą, pagal kurį kiekviena valdžios įstaiga privalo užtikrinti, kad jos naudojami elektroninio parašo metodai atitinka e.valdžios institucijos direktoriaus numatytas taisykles. Elektroninio parašo infrastruktūrai vystyti kiekvienais finansiniais metais aktas numato atitinkamų lėšų skyrimą. Be to, valdžios įstaigos, panaudodamos elektroninį parašą turi vystyti veiksmingą tarpusavio sąveikos sistemą.[83]

Sekantys akto skyriai nustato federalinių interneto vartų bei teismų interneto svetainių reikalavimus. Integruotai valdžios vartų sistemai taikomi tam tikri kriterijai: valdžios informacija bei paslaugos turi būti teikiamos atsižvelgiant į tikslines vartotojų grupes – piliečius, verslininkus ir kitas valdžios įstaigas ir integruojamos pagal funkcijas arba sritis; internetu grindžiamos viešosios paslaugos būtų prieinamos pagal vieno-langelio principą; viešosios informacijos bei paslaugų prieiga būtų teikiama federaliniu, valstijos bei vietiniu lygiais; viešosios informacijos prieiga, kurią užtikrina viena ar daugiau valdžios įstaigų, turi būti užtikrinama pagal nustatytus privatumo reikalavimus.[84] Teismų interneto svetainėse talpinamai informacijai 2002 m. E.valdžios aktas taip pat nustato tam tikrus reikalavimus. Teismų svetainėse esančioje informacijoje turi būti teismo adresas ir kontaktinė informacija, vietinės taisyklės ir teismų įsakymai, prieiga prie teismo registracijos žurnalo, prieiga prie teismų sprendimų, naudojant paieškos sistemos metodą, nesvarbu,

[79] E-Government Act of 2002. SEC.202, Federal agency responsibilities, para (c).
[80] E-Government Act of 2002. SEC.202, Federal agency responsibilities, para (g).
[81] Ibid.
[82] E-Government Act of 2002. SEC.202, Compatibility of executive agency methods for use and acceptance of electronic signatures, para (b).
[83] Petrauskas R., Kiškis M. Teaching on E-government: aspects of legal environment. http://www.unizar.es/derecho/fyd/lefis/documentos/e-gov_straipsnis3.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-06.
[84] E-Government Act of 2002. SEC.202, Federal internet portal, para (a)(2).

ar pastarieji buvo išspausdinti oficialiame teismo žurnale. Dokumentai, kurie buvo užpildyti elektronine forma, taip pat kiti teismo nuomone svarbūs duomenys turi būti prieinami teismų pateiktoje informacijoje. Tokie interneto adresai turi būti įsteigti ne vėliau kaip 2 metai nuo E.valdžios akto įsigaliojimo, išskyrus dokumentus, pildomus elektronine forma, šie turi būti patalpinti teismų puslapiuose ne vėliau kaip 4 metams nuo E.valdžios akto įsigaliojimo. Teismai turi teisę atidėlioti įstatymo nustatytus terminus, tačiau tokiu atveju privalo pateikti atidėliojimo priežastis.

E.valdžios akto 206 skyrius numato, kad kiekviena valdžios institucija savo interneto svetainėje patalpintų visą informaciją, susijusią su institucijos kontrolės procedūra. Tokio reglamentavimo tikslas – atskaitingumo bei skaidrumo didinimas.[85] Tas pats skyrius nustato, kad valdžios įstaigos privalo pripažinti kontrolės procedūros paraiškas elektronine forma. Valdžios įstaigos taip pat turi įsteigti elektroninį registrą, kurio dėka galima būtų rasti institucijos pastabas, publikacijas ar kitą svarbią informaciją.

Remiantis aukščiau išdėstytomis nuostatomis, buvo įsteigti tokie valdžios vartai kaip FirstGov – pagrindiniai viešosios informacijos ir elektroninių paslaugų vartai; Recreation.gov, kuriame galima rasti 1,900 nuorodų į federalinius parkus; ir GovBenefits, puslapis, kuriame asmenys gali ieškoti įvairių naudų.[86]

E.valdžios 207 skyriuje reglamentuojami valdžios informacijos prieinamumo, naudojimosi ir laikymo pagrindiniai principai. Tam tikslui yra įsteigiamas tarpinstitucinis komitetas, kurio funkcijos yra skatinti viešąsias konsultacijas, vykdyti mokymus ir teikti rekomendacijas, formuoti besivystančias praktikas atitinkamais su informacijos prieinamumu, naudojimu ir saugojimu susijusiais klausimais. Pažymėtina, kad tai – ne nuolatinė institucija, kurios veikla bet kuriuo metu gali būti sustabdyta e.valdžios institucijos direktoriaus.[87] Atskiruose 207 skyriaus poskyriuose pateikiami valdžios informacijos prieigos, naudojimo ir saugojimo principai:

1. *Informacijos skirstymas kategorijomis.* Šiuo akto pagrindu turi būti priimti atitinkami informacijos skirstymo kategorijomis standartai. Valdžios informacija bus atitinkamai klasifikuojama. Elektroninės paieškos sistemos leis greitai ir efektyviai rasti reikiamą informaciją tiek piliečiams, tiek ir kitoms valdžios įstaigoms.

[85] E-Government Act of 2002. SEC.206, Regulatory agencies, para (a)(1).
[86] Petrauskas R., Kiškis M. Teaching on E-government: aspects of legal environment. http://www.unizar.es/derecho/fyd/lefis/documentos/e-gov_straipsnis3.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-06.
[87] E-Government Act of 2002. SEC.207, Accessibility, usability, and preservation of government information, para (c)(4).

2. *Užtikrinta vieša elektroninės informacijos prieiga.* E.valdžios įstatymo pagrindu priimami kiti įstatymai, užtikrinantys viešą prieigą prie valdžios informacijos, esančios internete, o taip pat ir prie kituose elektroniniuose įrašuose esančios informacijos.

3. *Valdžios institucijų svetainėms keliami reikalavimai.* Informacija, pateikiama valdžios įstaigų internetinėse svetainėse turi atitikti E.valdžios akte nustatytus kriterijus. Jose privalomai turi būti valdžios įstaigos misijos ir kompetencijos aprašymas, organizacinė įstaigos struktūra, strateginis planas, nurodytas paieškos sistemos greitis, paieškos rezultatų aktualumas, informacijos apsaugos protokolai. E.valdžios įstatyme taip pat yra nuorodos į kitus teisės aktus (pvz. į Freedom of Information Act), nurodant kokia minimali privaloma informacija turi būti pateikiama valdžios institucijų internetinėse svetainėse. Kiekviena valdžios įstaiga turėtų konsultuotis su įsteigtu tarpfunkciniu komitetu, unifikuojant visų valdžios institucijų vykdomą informacijos pateikimą savo internetinėse svetainėse. Be to, kiekviena valdžios įstaiga turi pateikti galutines ataskaitas E.valdžios institucijos direktoriui.[88]

4. *Užtikrinta prieiga prie valdžios finansuojamų švietimo bei vystymo projektų.* E.valdžios aktas įpareigoja teikti integruotą valdžios finansuojamų projektų informaciją, kuri apima švietimo tyrimus ir vystymo programas. Tokia duomenų bazė ir internetinis puslapis teiks informaciją institucijoms, mokslininkams ir visuomenei apie valstybės švietimo fondų išleidžiamas lėšas, skatinant mokslinių tyrimų ir vystymų koordinavimą.

E.valdžios akto 208 skyriuje pateikiamos privatumo nuostatos. Šio skyriaus tikslas - užtikrinti pakankamą privačios informacijos apsaugą.[89] Jame numatyti tam tikri reikalavimai valdžios įstaigoms, kad būtų užtikrintas privačios informacijos saugumas. Prieš atliekant konkrečius veiksmus su elektronine informacija, turi būti atliktas išsamus privačios informacijos įvertinimas. Aktas numato konkrečius valdžios įstaigų informacijos įvertinimo veiksmus - konkrečios informacijos įvardijimą, jos kaupimo tikslą, ketinamų su šia informacija veiksmų atlikimo aprašymą, informacijos apsaugos priemones ir kitus. E.valdžios institucijos direktorius numato gaires, pagal kurias privatumo apsauga yra užtikrinama valdžios institucijų internetinėse svetainėse.[90] Aktas numato privatumo pranešimų įtvirtinimą kiekvienos valdžios įstaigos interneto svetainėje, o taip pat informaciją, kuri turi būti įtraukta į privatumo pranešimus. [91] E.valdžios

[88] E-Government Act of 2002. SEC.207, Accessibility, usability, and preservation of government information, para (f)(2). Šis pateikimas atliekamas kasmet pagal aukščiau nurodytą 202 E.valdžios akto skyrių, metinėje e.valdžios situacijos ataskaitoje. Taip yra tikrinamas valdžios įstaigų veiksmų atitikimas E.valdžios aktui.
[89] E-Government Act of 2002. SEC.208, Privacy provisions, para (a).
[90] E-Government Act of 2002. SEC.207, Privacy provisions, para (c)(1).
[91] Petrauskas R., Kiškis M. Teaching on E-government: aspects of legal environment. http://www.unizar.es/derecho/fyd/lefis/documentos/e-gov_straipsnis3.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-06.

institucijos direktorius taip pat paskelbia reikalavimus, pagal kuriuos valdžios įstaigos privalo pateikti šiuos privatumo pranešimus žmonėms suprantamu, unifikuotu formatu.

JAV 2002 m. E.valdžios akto V dalyje - konfidencialios informacijos apsaugos ir statistinio efektyvumo reglamentavime, taip pat aptariami informacijos apsaugos klausimai. Čia kalbama apie konfidencialią informaciją, naudojamą tik statistiniams tikslams. Valdžios renkami statistiniai duomenys yra svarbus politikų, vartotojų, verslininkų šaltinis. Pažymėtina, kad teikiant tokius statistinius duomenis, atskiri individai, verslininkai, kitos organizacijos turi skirtingą teisinės apsaugos laipsnį.[92] Valdžios įstaigos prisiima įsipareigojimus saugoti pateiktą informaciją ir jokiu būdu ateityje jos nepanaudoti prieš konkrečius individus ar organizacijas. Be to, valdžios įstaigos privalo užtikrinti atitinkamą gautos informacijos apsaugą. Pagal šio skyriaus nuostatas, valdžios institucijos privalo užtikrinti: *pirma,* asmenų ir organizacijų renkamos informacijos naudojimą išimtinai statistiniais tikslais; *antra,* tokios informacijos atskleidimą tik statistiniais ir kitais įstatymu numatytais tikslais ir *trečia,* konfidencialios informacijos saugojimą kontroliuojant prieigą bei naudojimosi tokia informacija būdus.[93] Sekantis Įstatymo skyrius numato šių taisyklių išimtis. Konfidenciali informacija gali būti atskleista tik turint informacijos gavėjo sutikimą, tokį atskleidimą patvirtinus valdžios įstaigos vadovui ir jei toks atskleidimas neprieštarauja kitiems įstatymams. E.valdžios įstatymo 513 skyrius numato numatytų nuostatų pažeidimo baudas ir sankcijas. Jeigu pareigūnas, įstaigos darbuotojas, kuris yra prisiekęs tarnauti konkrečiai valstybės institucijai, gaudamas informaciją tik statistiniams tikslams ir žinodamas jos naudojimo apribojimus, savanoriškai atskleidžia šią informaciją asmenims ar įstaigoms, kurios neturi teisės jos gauti, pareigūnas turi būti baudžiamas ne ilgesniu nei 5 metų laisvės atėmimu, arba sumokėti 250,000 $ baudą, arba abi nuobaudos taikomos kartu.

Sekančiuose JAV 2002 m. vieningo E.valdžios akto II dalies skyriuose yra aptariami valdžios įstaigų personalo apmokymo klausimai (209 skyrius), atskiras II dalies poskyris „Informacinių technologijų apsikeitimo programa“ reglamentuoja įdomų viešo ir privataus sektorių bendradarbiavimo modelį. Pagal pastarąjį modelį, „apsikeitimo programa“ reiškia vykdomą iniciatyvą, kurios metu valstybės tarnautojai paskiriami tam tikrą laiką dirbti privačiame sektoriuje; privataus sektoriaus atstovai paskiriami dirbti valstybinėse institucijose, arba abu minėti variantai.[94] Akte numatomi tokiems asmenims keliami reikalavimai, jų sudaromų darbo sutarčių pagrindinės

---

[92] E-Government Act of 2002. SEC.511, Confidential information protection. Findings and purposes, para (a)(1).
[93] E-Government Act of 2002. SEC.511, Confidential information protection. Findings and purposes, para (b).
[94] E-Government Act of 2002. Chapter 37, Information technology exchange program, § 3707, Regulations, para (e) (1).

sąlygos. Taip pat numatytas tokio veikimo ataskaitų pateikimas Atstovų rūmų valdžios reformų komitetui bei Senato valdžios reikalų komitetui.[95] Po 4 metų, toms pačioms institucijoms turės būti pateikta programos efektyvumo įvertinimo programa ir pateiktos rekomendacijos, ar ši programa turėtų būti tęsiama.

Taip pat JAV 2002 m. vieningo E.valdžios akto II dalies skyriuose reguliuojami integruotų ataskaitų ir bandomųjų projektų sąlygos ir tikslai (212 skyrius), bendruomenių technologinių centrų vystymas (213 skyrius), krizių valdymo panaudojant informacines technologijas tobulinimas (214 skyrius), skaitmeninio skląsto problemų reguliavimas (215 skyrius) bei bendrų protokolų geografinėms informacinėms sistemoms nustatymas (216 skyrius).

III JAV 2002 m. E.valdžios akto dalis „Informacijos saugumas“ gali būti vadinama „2002 m. Federacinio informacinio saugumo valdymo aktu“.[96] Ši akto dalis pateikia išsamų informacijos saugumo kontrolės mechanizmą. Informacijos saugumas reiškia informacijos ir informacinių sistemų apsaugą nuo neteisėtos prieigos, naudojimo, atskleidimo, gadinimo, keitimo, ar naikinimo, siekiant užtikrinti informacijos vientisumą, konfidencialumą ir prieinamumą.[97] E.valdžios institucijos direktorius sudaro informacijos saugumo pagrindines kryptis ir principus. Kiekvienos valdžios įstaigos vadovas yra atsakingas už savo įstaigos informacijos saugumo priemones, įskaitant pačios informacijos bei įstaigos naudojamų informacinių sistemų apsaugos užtikrinimą. Tokia apsauga turi atitikti Direktoriaus numatytų krypčių bei principų reikalavimus, taip pat informacijos saugumo valdymas turi būti vykdomas pagal pačios įstaigos strateginius veiksmų planus. Kiekviena valdžios institucija vysto, tvirtina ir įgyvendina institucijos informacijos saugumo programą, patvirtintą E.valdžios institucijos Direktoriaus. Tokią programą sudaro periodiniai neteisėtų veiksmų rizikos įvertinimai, procedūros ir planai galimų rizikų išvengimui, personalo apmokymai informacijos saugumo klausimais, periodinis saugumo procedūrų efektyvumo įvertinimas, saugumo pažeidimų fiksavimo bei atsakomųjų priemonių numatymas, informacinių sistemų apsaugos tęstinumo užtikrinimo gairės. Kiekviena valdžios įstaiga privalo atitinkamoms institucijoms pateikti kasmetines ataskaitas informacijos saugumo klausimais.[98] Taip pat kiekviena valdžios įstaiga turi atlikti nepriklausomą informacijos saugumo programos ir įgyvendinimo veiksmų įvertinimą. Šį įvertinimą atlieka generalinis inspektorius (pagal 1978 m. Inspector General Act) arba nepriklausomas auditorius. Atliktas saugumo veiklos įvertinimas turi būti pateiktas E.valdžios

[95] Pabrėžtina, kad tokios ataskaitos pateikiamos du kartus į metus ne vėliau kaip kiekvienų metų balandžio 30 ir spalio 31 dieną. Tokioje ataskaitoje turi būti pateikta išsami pusmetinė viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimo analizė.
[96] E-Government Act of 2002. SEC.301, Information security, para (a).
[97] E-Government Act of 2002. Subchapter III - Information security,§ 3542 Definitions, para (b)(1).
[98] E-Government Act of 2002. Subchapter III - Information security,§ 3544 Federal agency responsibilities, para (c)(1).

institucijos direktoriui. Pastarasis sutrumpintą ataskaitą, pabrėžiant nacionalinio saugumo sistemų apsaugą, pateikia Kongresui. Direktorius taip pat privalo užtikrinti Federalinio informacijos saugumo pažeidimų centro veiklą (§ 3546).

Taip pat III JAV 2002 m. E.valdžios akto dalyje reguliuojami informacinių technologijų valdymo klausimai (302 skyrius), nacionalinio standartų ir technologijų instituto veikla (303 skyrius), informacijos saugumo ir privatumo patariamosios valdybos veikla (304 skyrius).

IV E.valdžios akto dalyje numatytos šio akto įsigaliojimo datos.

3.3 AUSTRIJOS IR JAV E.VALDŽIOS AKTŲ ANALIZĖS APIBENDRINIMAS

Iš pateiktų E.valdžios aktų matome skirtingas e.valdžios reglamentavimo koncepcijas. Nors abiejų aktų pavadinimai yra vienodi, tačiau galima suabejoti Austrijos E.valdžios akto holistiniu reguliavimo modeliu. Austrijoje vyrauja „piliečio kortelės koncepcija“, kuri yra viena iš pagrindinių e.valdžios strategijos dalių.[99] Austrijos E.valdžios akte pabrėžiamas aiškus ir saugus piliečių, verslininkų ir valdžios įstaigų identifikavimas kaip pagrindinis e.valdžios procesų elementas.

JAV e.valdžia suprantama kaip informacinių išteklių procesas, kurio valdymui sukuriama nauja struktūra, skiriamos lėšos ir vyksta efektyvi kontrolė. JAV E.valdžios aktas – akivaizdus holistinio reguliavimo modelio pavyzdys, kuriame reglamentuojami pagrindiniai e.valdžios procesų sureguliavimo klausimai, tokie kaip atsakingų institucijų tinklo sukūrimas, aiškus kompetencijų ir atsakomybės ribų paskirstymas, kontrolės mechanizmo įtvirtinimas. Akte numatomi atskiri svarbūs e.valdžios klausimai – valdžios įstaigų ir teismų svetainėms keliami reikalavimai, viešosios informacijos prieiga, privatumas, skaitmeninio skląsto problema, krizių valdymas, konfidencialumas, informacijos saugumas ir pan.. Vieningame E.valdžios akte taip pat išdėstomos mažesnio lygio problemos, kurios prisideda prie efektyvaus e.valdžios įgyvendinimo, pavyzdžiui valdžios įstaigų personalo apmokymai, etiniai aspektai, įvairių projektų programos ir pan.. Taip pat JAV 2002 m. E.valdžios akte ypatingai pabrėžiamas saugumo reikalavimas. Bendra akto tendencija – bendrų minimalių reikalavimų įvairiais e.valdžios klausimais nustatymas bei besiformuojančios praktikos unifikavimas. Be to, įtvirtinant kasmetinį ataskaitų įvairiais klausimais pateikimą, ateityje JAV 2002 m. E.valdžios aktas, atsižvelgiant į praktiką, galės būti koreguojamas.

Nors Austrijos ir JAV E.valdžios aktuose įtvirtintos skirtingos e.valdžios koncepcijos, galima kalbėti apie tam tikrus šių aktų panašumus. *Visų pirma*, abiejuose aktuose išskiriami tie patys

[99] DPADM/UNDESA. E-Government Case Studies: e-ID Cards.
http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan008829.pdf; prisijungimo laikas: 2004-10-17.

e.valdžios principai – atskaitomybė, skaidrumas, atvirumas, duomenų apsauga, privatumas. Abu aktai įtvirtina viešosios informacijos prieigos principą, įskaitant ir neįgaliųjų prieigą. *Antra,* tiek Austrijos, tiek JAV E.valdžios akte įtvirtinta aiški viešo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimo iniciatyva. Austrijoje piliečio kortele galima naudotis tiek privačiame sektoriuje, tiek ir bendraujant su valdžios institucijomis. JAV E.valdžios akte numatoma viešajame ir privačiame sektoriuose dirbančių darbuotojų apsikeitimo programa. *Trečia,* abiejų valstybių aktuose akcentuojama saugi e.valdžia. *Ketvirta,* abiejuose aktuose numatomos baudžiamosios nuostatos už atitinkamus teisės pažeidimus. Ir *penkta,* abiejų teisės aktų pagrindu įsteigiamos kompetetingos institucijos, kurios yra atsakingos už konkrečius e.valdžios įgyvendinimo veiksmus.

4. E.VALDŽIOS TEISINĖ APLINKA LIETUVOS RESPUBLIKOJE IR PERSPEKTYVOS

4.1 GALIOJANTYS TEISĖS AKTAI

2002 m. gruodžio 31 d. Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 2115 ,,Dėl Elektroninės valdžios koncepcijos patvirtinimo”[100]. Šioje koncepcijoje išdėstytas požiūris į e.valdžios reiškinius Lietuvoje. Naudojantis informacinių technologijų galimybėmis siekiama pagerinti viešųjų paslaugų teikimą valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, Lietuvos Respublikos gyventojams, verslo subjektams. Koncepcijoje atsižvelgta į specifines Lietuvos Respublikos sąlygas ir Europos politinę iniciatyvą dėl e.valdžios. Vyriausybės nutarimu patvirtintoje e.valdžios koncepcijoje iškeltas tikslas – didinti LR vykdomosios valdžios sprendimų priėmimo skaidrumą, kokybiškiau ir efektyviau teikti visuomenei, verslo subjektams ir institucijoms viešąsias paslaugas ir informaciją, panaudoti tam informacinių technologijų, teikiamas galimybes. Svarbiausias uždavinys – pasiekti, kad nuo 2005 m. viešosios paslaugos LR gyventojams ir verslo subjektams būtų teikiamos panaudojant skaitmenines technologijas (internetą, mobiliuosius telefonus ir kt.) ir atsižvelgiant į viešąsias paslaugas, numatytas pagal Europos Sąjungos programinius dokumentus.

Atkreiptinas dėmesys, kad įgyvendinant e.valdžios įdiegimą Lietuvos Respublikoje, atsižvelgiama į pagrindinius anksčiau įvardintus e.valdžios principus. Skatinama didelį dėmesį atkreipti į neįgaliuosius, reorganizuoti valdymo struktūrą, plėtoti lietuvišką informacinių technologijų terminiją bei visoms Lietuvos Respublikos institucijoms dalyvauti rengiant ir įgyvendinant e.valdžios projektus. Kalbant apie e.valdžios projektų poveikį ir įtaką, didelių pokyčių

[100] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 31d. nutarimas Nr. 2115 ,,Dėl Elektroninės valdžios koncepcijos patvirtinimo” //Valstybės žinios, 2003, Nr. 2-54.

laukiama gyventojų, verslo subjektų, institucijų atžvilgiu. Numatoma sukurti geresnį priėjimą prie informacijos ir viešųjų paslaugų, ginti gyventojų interesus visa apimančiame tinkle, padėti neįgaliesiems lengviau integruotis į visuomenę. Manoma, jog e.valdžios planų įgyvendinimas įgalins verslo subjektus veiksmingiau bendrauti su institucijomis. Bus siekiama su institucijomis kuo daugiau bendrauti internetu – verslininkui patogiu laiku, negaišti eilėse. E.valdžios projektų įgyvendinimas leis verslo subjektams atlikti atsiskaitomybės, registravimo operacijas realiu laiku, taupyti laiką ir išteklius, valstybės registrus pritaikyti elektroniniams duomenų mainams su verslo informacinėmis sistemomis, padaryti skaidrų verslo įmonių dalyvavimą viešuosiuose pirkimuose. Viešajam administravimui e.valdžia yra priemonė įgyvendinti valstybės valdymo reformą ir ateityje ji bus priemonė valstybės funkcijoms atlikti. E.valdžios projektų įgyvendinimas viešojo administravimo srityje bus didžiulis išbandymas institucijoms, kadangi bus leista naudotis atvirojo kodo programiniais produktais, teisės valdymo struktūra, iš valstybės tarnautojų bus reikalaujama geriau ir produktyviau dirbti. Skaidresnis valstybės valdymas, valstybės tarnautojų asmeninė atsakomybė, aiški atskaitomybės sistema, skaidrūs sprendimų priėmimo mechanizmai – tai tik keletas tiesiogiai su valdymu susijusios naudos aspektų. Reikėtų pabrėžti tai, kad sėkmingo elektroninės valdžios projektų funkcionavimo užtikrinimui reikalingas nuolatinis koordinavimas. Taip pat būtina viešojo administravimo paslaugų teikimo skaitmeninėmis priemonėmis priežiūra. Įgyvendinant e.valdžios projektus, siekiama kurti paslaugas per internetą, kurios leis patogiau bendrauti su valdžios institucijomis. Be abejo, tai įtakos vartotojų, norinčių gauti valdžios paslaugas patogesniais elektroniniais kanalais, skaičių.

Aptariamoje koncepcijoje numatyti 4 viešųjų paslaugų perkėlimo į internetą brandos lygiai:

1) pirmasis lygis – informacinio pobūdžio viešosios paslaugos. Institucija pateikia viešąją informaciją internetu.

2) antrasis lygis – dalinė transakcija. Institucija pateikia vartotojui savo tinklalapiuose iš dalies automatizuotas formas ir anketas, kurias užpildęs ir išspausdinęs vartotojas gali jomis naudotis (pvz., pateikti institucijai duomenis)

3) trečiasis lygis – dalinis interaktyvumas. Vartotojo tapatybė nustatoma sistemoje. Jis gali pateikti paklausimus ir institucija elektroninio paklausimo pagrindu atsako į šį paklausimą. tačiau viešoji paslauga (pvz., pažyma) pristatoma neelektronine forma.

4) ketvirtasis lygis – visiškas interaktyvumas. Baigtas e.valdžios projektas. Vartotojas elektroniniais kanalais paduoda užklausą ir gauna galiojančią elektroninę viešąją paslaugą.[101]

Galima pastebėti, kad toks viešųjų paslaugų lygių skirstymas nėra visiškai aiškus ir kelia nemažai abejonių. Pagal Pasaulio Banko duomenis, numatomi trys viešųjų paslaugų skirstymo lygmenys:

1) pirmasis lygis – informacijos pateikimas internete;
2) antrasis lygis – interaktyvumas (pilietinio dalyvavimo valdžioje skatinimas);
3) trečiasis lygis – transakcija (viešųjų paslaugų teikimas internetu).[102]

Pastebėtina, kad tik pirmasis lygis tiek teorijoje, tiek nutarime sutampa. Abejojama, ar LR koncepcijoje buvo tikslinga numatyti keturis lygius, o ypač – trečiąjį – dalinio interaktyvumo lygį, kuris neatitinka nustatyto turinio prasmės. Taip pat diskutuotinas „dalinės transakcijos“ apibrėžimas. Arba transakcija yra, arba nėra, o kas tai yra dalinė transakcija nėra aišku.

Įgyvendinant koncepciją numatytais lygiais, svarbus „ vieno langelio” principo įtvirtinimas. Jis numato, jog fiziniams ir juridiniams asmenims nereikės rūpintis atliekamų viešojo administravimo procedūrų eiga, nes tai atliks valstybės informacinės sistemos, gyventojams ir verslo subjektams tiesiogiai nedalyvaujant.[103] „Vieno langelio” principo taikymas nereiškia, kad bus kuriamas centralizuotas valstybės informacinis centras. Tiesioginis „vieno langelio” e.valdžios principas reikalauja, kad visos viešojo administravimo įstaigos būtų tarpusavyje susietos ir klientas (pilietis, kompanija ar valstybinė institucija) galėtų pasiekti bei pasinaudoti viešomis paslaugomis iš vienos vietos, net jei šios paslaugos yra teikiamos skirtingų valstybinių ar privačių institucijų. Taip pat sistema turi pateikti klientui reikalingas paslaugas jam pritaikyta, patogia forma, atitinkančia jo požiūrius ir poreikius.[104] Taigi remiantis „vieno langelio” koncepcija kliento problema turi būti išspręsta per vieną kontaktą, nesvarbu ar tai būtų tiesioginis bendravimas su aptarnavimo specialistu, telefonu, faksu, internetu ar kitomis priemonėmis. „Vieno langelio” koncepcijoje klientai nevaikštinėja po įvairias institucijas, neturi organizuoti daugkartinių susitikimų ar pakartotinai aiškinti savo situaciją. „Vieno langelio” klientų aptarnavimas turi būti prieinamas, paprastas ir asmeniškai pritaikytas.

---

[101] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 2115 „Dėl Elektroninės valdžios koncepcijos patvirtinimo” // Valstybės žinios. 2003, Nr. 2-54.
[102] www1.worldbank.org/publicsector/egov/E-Gov%20Handbook.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-03.
[103] Elektroninė Vyriausybė: viešosios elektroninės paslaugos, valstybės registrai, valstybinio sektoriaus kompiuterizavimas. Vilnius: Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie LR Vyriausybės, 2002. P. 10.
[104] Elektroninių viešųjų paslaugų siekiamo modelio aprašymas. P. 50. http://epp.ivpk.lt/epp/Dokumentai/IVPK_elmodelis_siekiamasV1.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-04.

Analizuojant e.valdžios teisės aktus, svarbu paminėti ir Lietuvos nacionalinę informacinės visuomenės plėtros koncepciją[105], kurioje išdėstytas požiūris į Lietuvos informacinės visuomenės plėtros reiškinius. Joje atsižvelgta į Lietuvos specifines sąlygas ir elektroninės Europos politinės iniciatyvos keliamus svarbiausius tikslus:

1) įtraukti kiekvieną pilietį, šeimą ir mokyklą, kiekvieną įmonę ir valstybės instituciją į skaitmenų erą;
2) sukurti elektroniškai išprususią Europą, remiamą kultūringo, pasirengusio finansuoti ir plėtoti naujas idėjas, verslo;
3) užtikrinti, kad procesas būtų socialiai patrauklus, skatintų vartotojų pasitikėjimą ir stiprintų socialinę sanglaudą.

Numatoma modernizuoti valstybės valdymą. Tam reikės panaudoti kompiuterizuotus informacijos šaltinius, sukurti tinkamą teisinę aplinką, plėtoti e.valdžią, išlyginti miesto ir kaimo ryšių informacinės infrastruktūros netolygumus. Tikslams pasiekti koncepcijoje suformuluoti konkretūs uždaviniai. Įgyvendinus Lietuvos nacionalinės informacinės visuomenės plėtros koncepcijos numatytus tikslus ir uždavinius, autorės nuomone, gyventojai galės lengviau įgyti žinių ir kvalifikaciją, sėkmingiau prisitaikyti gyventi ir dirbti sparčiai kintančioje informacinės visuomenės aplinkoje. Būtent tai, jog bus įdiegta veiksminga informatikos ir ryšių sistema, reguliuojama teisės aktais, pagerės gyventojų aptarnavimo sąlygos dėl e.valdžios viešųjų paslaugų, pagrįstų informacinėmis technologijomis. Valstybės ir savivaldybių tarnautojai galės veiksmingiau, racionaliau ir lanksčiau spręsti valstybės valdymo, jos išteklių panaudojimo klausimus. Beveik visi tarnautojai turės procesorines korteles su e.parašu ir dirbs su elektroniniais dokumentais. Bus pradėta aptarnauti gyventojus pagal „vieno langelio" principą.

4.2 E.VALDŽIOS SITUACIJOS ĮVERTINIMAS

Tačiau svarbu paminėti tai, jog kol kas Lietuvos informacinės informacinės visuomenės plėtros darbų valdymas yra tik pradiniame etape. 2001 m. pabaigoje IVPK atlikto tyrimo duomenimis[106], Lietuvoje elektroninių paslaugų teikimo lygis kol kas yra nepakankamas: internete daugiausia teikiama tik informacija apie paslaugą su galima paieška duomenų bazėje. Didelę dalį

[105] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. vasario 28 d. nutarimas Nr. 229 „Dėl Lietuvos nacionalinės informacinės visuomenės plėtros koncepcijos patvirtinimo" // http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=123561&Condition2=; prisijungimo laikas: 2004-11-04.

[106] Elektroninė Vyriausybė: viešosios elektroninės paslaugos, valstybės registrai, valstybinio sektoriaus kompiuterizavimas. Vilnius: Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie LR Vyriausybės, 2002. P. 6.

tarp jau teikiamų viešųjų elektroninių paslaugų užima tik informacijos apie paslaugą teikimas internete. Apmokėjimas internetu už viešąsias elektronines paslaugas kol kas nėra plačiai taikomas. Didžiąją dalį teikiamų viešųjų elektroninių paslaugų dalį sudaro nemokamos paslaugos. Diegiant elektronines paslaugas, valstybės institucijoms tenka spręsti ir iškylančias problemas, kurios dažniausiai susijusios su technologinėmis ir kitomis kliūtimis. Aktualus ir finansavimo klausimas: reikalingos lėšos tiek diegiant ir tobulinant elektronines paslaugas, tiek jas reklamuojant visuomenei. Neretai esamų paslaugų klientų ratas dėl nepakankamo informuotumo apie naujai atsiradusias galimybes yra gerokai siauresnis nei galėtų būti.

Pažvelgus į dabartinę Lietuvos informacinės plėtros vykdymo situaciją, informacinės visuomenės plėtros komiteto (IVPK) prie Vyriausybės 2004 m. duomenimis[107], Lietuvoje į elektroninę erdvę jau perkelta apie 50% Europos Komisijos apibrėžtų pagrindinių viešojo administravimo paslaugų. Šįmet ženkliai padidėjo ir naudojimasis jomis – valdžios institucijų svetainėse pavasarį lankėsi 38% interneto vartotojų. Svetainių lankomumas, naudojimasis paslaugomis labiausiai priklauso nuo to, kiek ir kokių paslaugų perkelta į elektroninę terpę, kaip jos funkcionuoja. IVPK užsakymu atliktas tyrimas parodė, kad šalies gyventojai teigiamai vertina viešąsias elektronines paslaugas. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, galima teigti, kad Lietuvos Respublikoje įgyvendinant e.valdžios koncepciją ir diegiant e.valdžios projektus, iškyla būtinybė keisti teisinę aplinką. Turėtų būti parengti e.valdžios veikimą įgalinantys įstatymai, pakeisti kai kurie jau galiojantys įstatymai, sukurti poįstatyminiai aktai. Šį teiginį patvirtina ir konkretūs šių dienų pavyzdžiai.[108]

Analizuojant Lietuvos Respublikos teisės aktus, susijusius su elektroninių paslaugų įgyvendinimu, paminėtina tai, jog pirmajam brandos lygiui nereikia jokių teisės aktų pakeitimų.[109] Kalbant apie antrąjį brandos lygį, Lietuvos Respublikos teisės aktai taip pat nenumato tiesioginių informacijos, dokumentų formų ir pan. talpinimo internete ribojimų ar suvaržymų.[110] Plačiau aptarsime trečiajam brandos lygiui būtinus teisės aktų pakeitimus. LR Viešojo administravimo

[107] http://www.ivpk.lt/main-search.php?wm=beg&q=e.vald%FEia+teis%EB; prisijungimo laikas: 2004-11-04.
[108] 2004 m. spalio 19 d. „Verslo žiniose“ išspausdintame straipsnyje „Lietuvai labai trūksta „vieno langelio“, pateikiamas konkretus galiojančių LR teisės aktų koregavimo e.valdžios procesams pritaikyti, pavyzdys. Tailando bendrovės investuotojai, norėdami investuoti Lietuvoje ir pradėti čia verslą, įvairius dokumentus turėjo pateikti 7 skirtingiems departamentams, nors tai būtų įmanoma atlikti vienoje įstaigoje. Dėl tokio įstaigų įgaliojimų paskirstymo bendrovė sugaišo daug laiko. Todėl šiuo metu Seimui yra pateikta svarstyti daugelis su e.valdžia susijusių įstatymų pakeitimų projektų.
[109] Elektroninių viešųjų paslaugų siekiamo modelio aprašymas. P. 4. http://epp.ivpk.lt/epp/Dokumentai/IVPK_elmodelis_siekiamasV1.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-04.
[110] Ibid.

įstatyme[111] nėra nuostatų, kurios aiškiai diskriminuotų elektroninius dokumentus (prašymus, skundus, pareiškimus) popierinių dokumentų atžvilgiu. Bet kokiu atveju, elektroninis dokumentas negali būti diskriminuojamas popierinių dokumentų atžvilgiu vien dėl to, kad jis: yra elektroninis; yra pasirašytas elektroniniu parašu; yra perduodamas telekomunikacijų galiniais įrenginiais, sukurtas kompiuteriu ir išsaugotas nepopierinėje materialioje laikmenoje elektroninėje formoje. Aptariamo įstatymo 17 str. įtvirtinta ,,rašytinė forma" negali būti vertinama kaip sudaranti kliūtis naudoti ir pripažinti elektroninę dokumentų (prašymų, pareiškimų ir pan.) formą ir užkertanti kelią elektroninio parašo panaudojimui arba jį iš esmės apsunkinanti. Bet visgi, kai kurios LR Viešojo administravimo įstatymo nuostatos gali apsunkinti elektroninių dokumentų siuntimą ar kitokį jų nuotolinį perdavimą. Pavyzdžiui, šio įstatymo 19 str. (,,Prašymų priėmimas ir nagrinėjimas") numato, kad kiekviena viešojo administravimo institucija privalo priimti asmenų prašymus ir juos nagrinėti pagal savo kompetenciją. Prašymo priėmimo faktas patvirtinamas atitinkamu dokumentu, kuriame nurodoma prašymo priėmimo data, valstybės tarnautojo, kuriam pavesta nagrinėti prašymą, vardas, pavardė, prašymo registracijos numeris. Patvirtinimo dokumentas įteikiamas arba siunčiamas paštu prašymo pateikėjui. Taigi, darytina išvada, kad minėtame įstatyme diskriminuojami ne patys elektroniniai dokumentai, o jų pateikimo, perdavimo būdai ir priemonės. Tokia situacija aiškiai apriboja ir sudaro kliūtis elektroninio parašo, elektroninių dokumentų atžvilgiu atliekančio tas pačias funkcijas, kurias popierinių dokumentų atžvilgiu atlieka tradicinis parašas, diegimui ir panaudojimui viešojo administravimo tikslais. Tai akivaizdžiai nesiderina su Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimu[112] patvirtintos Valstybės ilgalaikės raidos strategijos uždaviniais ir prioritetais viešojo administravimo srityje. Siekiant išvengti įvardintų kliūčių elektroninio parašo, elektroninių dokumentų atžvilgiu atliekančio tas pačias funkcijas, kurias popierinių dokumentų atžvilgiu atlieka tradicinis parašas, diegimui ir panaudojimui, siūlytini tokie įstatymo pakeitimai:

1) Atitinkamai praplečiantys ,,pašto" sąvoką, ją pakeičiant į ,,paštu ar kitomis ryšio priemonėmis, įskaitant elektroninį paštą, jeigu iš jo galima nustatyti siunčiančio asmens tapatybę" (LR Viešojo administravimo įstatymo 19 str.)
2) Kadangi paprastas paštas neatlieka aukšto lygio siunčiančiojo asmens tapatybės nustatymo ir patikrinimo funkcijos, neproporcingai aukšti patikimumo ir autentiškumo

[111] Valstybės Žinios. 1999, Nr. 60-1945.
[112] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. IX-1187 ,,Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos" // http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=193888&Condition2=; prisijungimo laikas: 2004-11-04.

reikalavimai neturėtų būti taikomi ir kitomis ryšio priemonėmis, įskaitant ir elektroninį paštą.

3) Pačiame įstatyme konkrečių reikalavimų elektroniniam parašui įtvirtinti nereikėtų, nes pakitus technologijoms, kiltų grėsmė dėl tokių nuostatų netinkamumo.

Svarbu aptarti ir 2002 m. rugsėjo 25 d. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1491 patvirtintą piliečių ir kitų asmenų aptarnavimo viešojo administravimo ir kitose institucijose pavyzdinę tvarką[113] (toliau – Tvarka). Tvarkoje nėra nuostatų, kurios aiškiai diskriminuotų elektroninius dokumentus (prašymus, skundus, pareiškimus). Tvarkos 8 punktas nustato, jog viešojo administravimo institucijų nagrinėtini prašymai ir skundai privalo būti rašytiniai ir pareiškėjo pasirašyti bei nurodyti visi būtini pareiškėjo rekvizitai. Kalbant apie pareiškėjų parašą ir remiantis technologinio neutralumo ir funkcinio ekvivalentiškumo principais terminas ,,parašas" turėtų besąlygiškai apimti ir ,,elektroninį parašą", atitinkantį LR Elektroninio parašo įstatymo[114] 8 str. įtvirtintus reikalavimus. Vis dėlto, Tvarkoje nėra įtvirtinami jokie aiškūs reikalavimai parašui, nekalbant jau apie tai, kad ,,elektroninis parašas" neminimas iš viso, o tai vertintina kaip viena pagrindinių elektroninio parašo diegimo problemų. Siekiant išvengti įvardintų kliūčių elektroninio parašo, elektroninių dokumentų atžvilgiu atliekančio tas pačias funkcijas, kurias popierinių dokumentų atžvilgiu atlieka tradicinis parašas, diegimui ir panaudojimui, siūlytini tokie Tvarkos pakeitimai:

1) Atitinkamai praplečiantys ,,pašto" sąvoką, ją pakeičiant į ,,paštu ar kitomis ryšio priemonėmis" (Tvarkos 4, 22, 24, 43 punktai);
2) Numatoma galimybė pasirašyti elektroniniu parašu,
3) Įtvirtinami aiškūs reikalavimai elektroniniam parašui. Kartu turi būti numatoma, kad tai jokiu būdu neužkerta kelio kitų elektroninių autentifikavimo ir identifikavimo priemonių panaudojimui, jeigu jos tenkina įtvirtintus kriterijus dėl teksto turinio apsaugos ir šalių identifikacijos.

Elektroninių viešųjų paslaugų modelio diegimui svarbus ir 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs LR Mokesčių administravimo įstatymas, kurio 57 str. sudaro teisines prielaidas deklaracijų pateikimui elektroniniu būdu: šio įstatymo nurodytais atvejais, taip pat centrinio mokesčių administratoriaus nustatytais atvejais ir tvarka, mokesčio deklaracija gali būti pateikta elektroniniu būdu, tenka centriniam mokesčių administratoriui, t.y., VMI. Be to, šio įstatymo 79 str. 2 dalyje numatyta, kad elektronine forma pateikiama deklaracija patvirtinama elektroniniu parašu arba kitu

[113] Valstybės Žinios. 2002, Nr. 95-4105.
[114] Valstybės Žinios. 2000, Nr. 61-1827.

būdu, užtikrinančiu ją pateikusio mokesčių mokėtojo tapatybę. Taigi įstatyme formuojamas funkcinis požiūris tiek į deklaracijos pateikimą, tiek ir į deklaruotojo asmens tapatybės patvirtinimą. Nėra apsiribojama kokia nors konkrečia technologija ar autentifikavimo / identifikavimo priemone. Manytina, kad toks įstatymo leidėjo požiūris yra labai pozityvus ir pažangus. Kalbant apie elektroninį mokesčių deklaravimą, remiantis LR Valstybinės Mokesčių inspekcijos prie LR Finansų ministerijos viršininko 2004 m. kovo 10 d. įsakymu Nr. VA-33, elektroniniu būdu gali būti pateikiamos metinės gyventojų pajamų mokesčio deklaracijos[115], metinės gyventojo (šeimos) turto deklaracijos[116], prašymas pervesti iki 2 procentų pajamų mokesčio sumos Lietuvos vienetams, pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymą turintiems teisę gauti paramą. Visumoje LR Valstybinės Mokesčių inspekcijos prie LR Finansų ministerijos viršininko 2004 m. kovo 10 d. įsakymas Nr. VA-33[117] vertintinas itin palankiai, kaip sukuriantis prielaidas visiškam, t.y., ketvirtojo brandos lygio elektroninės paslaugos teikimui. Nors VMI iniciatyva dėl elektroninio deklaracijų pateikimo sveikintina, tačiau jos realus įgyvendinimas praktikoje gali susidurti su tokiomis problemomis: tik vienos programinės įrangos deklaracijų formoms pildyti siūlymas mokesčių inspekcijos tinklalapyje; gana brangiai kainuojantys kompiuterinės programinės įrangos produktai ir pan. Dėl tokių galimų sunkumų elektroninis deklaravimas gali pažeisti technologinio neutralumo ir nediskriminacijos principus, iš esmės dėl technologinių priežasčių užkertant kelią daliai vartotojų pasinaudoti šia informacinės visuomenės paslauga, kuri turėtų būti atvira visiems.

Paanalizavus kitus Lietuvos Respublikos teisės aktus, galima atrasti pavyzdžių, kuomet visiška transakcija bent jau šiuo metu nėra galima. Pvz., LR Asmens tapatybės kortelės įstatymas[118], LR Saugaus eismo automobilių keliais įstatymas[119]. Minėtuose įstatymuose galima numatyti, jog paslaugos teikimą inicijuoja tam tikros formos užpildymas ir pateikimas elektroniniu būdu. Visgi manytina, jog su tuo susijusias detalesnes nuostatas reikėtų palikti poįstatyminiams teisės aktams.

Ketvirtajam brandos lygiui būtini teisės aktų pakeitimai iš esmės yra analogiški trečiajam brandos lygiui, tik papildomai būtinas iš kompetentingos valstybinės institucijos siunčiamo dokumento turinio vientisumo, apsaugos ir autentiškumo užtikrinimas.[120] Tam be skaitmeninio parašo, galėtų pasitarnauti ir kitos elektroninio parašo formos, jeigu jos atitinka LR Elektroninio parašo įstatyme numatytus reikalavimus. Šiuo atveju būtina užtikrinti, kad nesant būtinybės

[115] Valstybės Žinios. 2004, Nr. 40-1319.
[116] Valstybės Žinios. 2004, Nr. 24-742.
[117] Valstybės Žinios. 2004, Nr. 40-1319.
[118] Valstybės Žinios. 2002, Nr. 97-3417.
[119] Valstybės Žinios. 2000, Nr. 92-2883.
[120] Elektroninių viešųjų paslaugų siekiamo modelio aprašymas. P. 34. http://epp.ivpk.lt/epp/Dokumentai/IVPK_elmodelis_siekiamasV1.pdf; prisijungimo laikas: 2004-11-04.

užtikrinti paties aukščiausio saugumo lygio, neturėtų būti pernelyg aukštai iškelta saugumo ir autentifikavimo kortelė – pavyzdžiui, tam tikrais atvejais gali užtekti ir informacijos ar patvirtinimo pateikimo paprastu elektroniniu paštu ar analogiškomis ryšio priemonėmis neįtvirtinant jokių papildomų reikalavimų ar suvaržymų.

4.3. PASIŪLYMAI

Apžvelgus šiuo metu galiojančią Lietuvos Respublikos įstatyminę bazę, kurios nuostatos nevisiškai tiksliai aptaria elektronizuotų modelių įdiegimą, galima būtų pateikti tokias bendras išvadas:

1) Dažniausiai įstatyminio lygmens teisės aktai nesudaro kliūčių viešosios paslaugos teikimui elektroninėmis priemonėmis ir būdu.
2) Poįstatyminiuose teisės aktuose dažniausiai diskriminuojamas ne pats dokumentas elektroninėje formoje, o jo pateikimo būdas, t.y. arba numatoma, jog jis nuotoliniu būdu gali būti pristatytas tik pašto pagalba, arba nėra nuostatų, kurios leistų tokį asmens tapatybės nustatymo ir patvirtinimo metodą, kuris būtų suderinamas su dokumento (prašymo, deklaracijos, pareiškimo ir pan.) siuntimu elektroniniu būdu. Taip pat pastebimi bendri ir dažnai netikslūs reikalavimai elektroniniam parašui. Įstatyminiame lygmenyje to turėtų užtekti, tačiau įgyvendinančiuose poįstatyminiuose teisės aktuose reikėtų nustatyti aiškius ir konkrečius, detalius reikalavimus elektroniniam parašui ar / ir kitokioms elektroninėms teksto autentifikavimo ir asmens identifikavimo priemonėmis.
3) Įstatymuose iš esmės turėtų pakakti, kad tais atvejais, kai autentiškumui užtikrinti nėra reikalaujama aukštas lygis ir pasitenkinama paštu, būtų įtvirtinta elektroninio pašto ir adekvačių ryšio priemonių panaudojimo galimybė arba bent jau joms nebūtų užkirstas kelias. Tais atvejais, kai būtina tiksli ir patikima autentifikacija ir asmens identifikacija, įstatyme reikėtų įtvirtinti reikalavimą dėl teksto apsaugos ir asmens tapatybės nustatymo, konkrečius reikalavimus paliekant poįstatyminiams teisės aktams.
4) Pastebėtina, jog dažnai kelią elektroninio paslaugų teikimo modelio diegimui ir įgyvendinimui užkerta ne tiek teisės aktai ar jų reikalavimai, o patys pateiktini dokumentai. Tokiu būdu *de facto* kliūtimis gali tapti asmenų pateiktini dokumentai

(įmonės antspaudas, įgaliojimas, pasas, asmens tapatybės kortelė, socialinio draudimo pažymėjimas, invalidumo pažymėjimas, darbdavio rekomendacija ir pan.).

5) LR teisės aktuose neturėtų būti diskriminuojamas elektroninis parašas, nesantis kvalifikuotu elektroniniu parašu, kurio juridinę galią aiškiai apibrėžia LR Elektroninio parašo 8 str.
6) LR teisės aktuose turi būti formuojamas funkcinis požiūris tiek į deklaracijos pateikimą, tiek ir į deklaruotojo asmens tapatybės patvirtinimą. Neturėtų būti apsiribojama kokia nors konkrečia technologija ar autentifikavimo / identifikavimo priemone.
7) Pagaliau, kalbant apie mokėjimus, atliekamus elektroniniu režimu, kurie neretai sudaro teikiamos elektroninės viešosios paslaugos dalį, manytina, jog esama LR teisinė bazė yra iš esmės pakankama reikiamų teisinių prielaidų sudarymui.

Lietuvos Respublikoje, kaip ir daugelyje besivystančių valstybių, vyrauja fragmentinis e.valdžios reguliavimo modelis. Įvairūs e.valdžios proceso aspektai reglamentuojami skirtinguose teisės aktuose. Abejojama, kad Lietuva yra pasirengusi holistiniam teisinio reguliavimo modeliui, tačiau vieningas e.valdžios teisės aktas galimas ateityje, turint omeny, kad fragmentinis e.valdžios reguliavimas – evoliucinė pakopa į holistinį e.valdžios reguliavimą. Iš nagrinėtų Austrijos ir JAV teisės aktų, galima pateikti konkrečius pasiūlymus Lietuvos įstatymų leidėjui:

1) Traktuoti e.valdžią kaip informacinių išteklių *procesą*, apimantį elektronines viešąsias paslaugas, bendravimą su verslo atstovais, taip pat vidinius valdžios procesus. Šiuo metu galiojantys teisės aktai akcentuoja viešųjų paslaugų teikimą, tuo tarpu būtinas bendras e.valdžios proceso suvokimas.
2) Sukurti e.valdžios koordinuotą atskaitingų institucijų tinklą su apibrėžtomis kompetencijomis, įtvirtinti efektyvų kontrolės mechanizmą. Šiuo metu ypatingai trūksta aiškumo, kas už ką yra atsakingas. Visi svarbūs klausimai fragmentiškai išdėstomi įstatymuose, poįstatyminiuose aktuose, taip pat paskirstomi ir valstybinių institucijų įgaliojimai.
3) Numatyti visas reikiamas sąlygas viešojo ir privataus sektoriaus bendradarbiavimui, diegti konkrečius tokio bendradarbiavimo projektus. Tiek Austrijos, tiek JAV patirtis rodo, kad privataus sektoriaus įtraukimas skatina e.valdžios vystymasi. Lietuvoje tokių projektų skaičius kol kas minimalus.
4) Kai kurie e.valdžios klausimai turėtų būti perkeliami iš poįstatyminių aktų į įstatymus, juos apjungiant, integruojant bei paprastinant. Abejojama, ar galima

numatyti svarbių, konstitucinių teiginių realizavimą poįstatyminiu aktu (kaip pavyzdys gali būti pateikiamas LR Vyriausybės nutarimas dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo).

5) Siekiant darbe suformuluoto e.valdžios teisinio reguliavimo tikslo – efektyvaus ir lankstaus e.valdžios proceso, atsižvelgiant į JAV patirtį, reikia įtvirtinti nuolatinį susijusių teisės aktų peržiūrėjimą bei atitinkamą keitimą. Įstatymų leidėjui būtina suvokti, kad e.valdžia – dinaminis procesas, priklausomas nuo inovacinių pokyčių.

Apžvelgus LR teisinę bazę, galima daryti apibendrintą išvadą, jog visgi e.valdžios koncepcijos ir e.valdžios projektų diegimas reikalauja įstatymų leidėjus detaliai ir kruopščiai išanalizuoti teisinę aplinką. Būtina ne tik keisti galiojančius teisės aktus, tačiau ir įžiūrėti ilgalaikę e.valdžios vystymosi perspektyvą. Tam tikslui reikalinga atsižvelgti į kitų valstybių praktiką, pritaikant aktualių problemų galimus sprendimo būdus. Įgyvendinant teisinės aplinkos pakeitimus Lietuvos Respublikoje taip pat būtina atsižvelgti į ES Direktyvas.

IŠVADOS

Darbe atlikta akademinė analizė leidžia pateikti šias išvadas:

1. E.valdžios procesų ypatybės reikalauja specialaus teisinės apsaugos modelio – teisinės bazės, e.valdžios procesus įteisinančios reguliacinės erdvės, atitinkančios valstybės socialinę, ekonominę, politinę ir teisinę situaciją.
2. E.valdžios teisinio reguliavimo modeliai, sparčiai plintantys visame pasaulyje, grindžiami konkrečių šalių įstatymų leidyba, tačiau šiuo metu pasaulyje nėra vieningo tarptautinio e.valdžios teisinio modelio - priklausomai nuo valstybių teisinio, ekonominio, technologinio išsivystymo lygio skiriasi ir e.valdžios teisinio įtvirtinimo būdai.
3. E.valdžios teisinio reguliavimo modeliai yra dinamiški, vienas gali evoliucionuoti į kitą, taip pat jie gali būti pildomi alternatyviais teisinio reguliavimo būdais – savireguliacija. Be to, bet koks e.valdžios reguliavimas turi būti teisiškai ir techniškai neutralus, atviras visuomenės poreikiams.
4. Dėl paprasto ir greito naujo reiškinio sureguliavimo, atskirais įstatymais grindžiamas e.valdžios reglamentavimas yra dominuojantis pasaulio valstybėse, ir ypač besivystančiose šalyse. Tačiau fragmentinis e.valdžios reguliavimas, kuris stokoja reiškinio visumos apibūdinimo, negali visapusiškai įtvirtinti e.valdžios procesus. Dėl šios priežasties daugelis valstybių tvirtina naujas programas, kuriose vystomas daugiaaspektis e.valdžios teisinis įtvirtinimas.
5. Holistinis e.valdžios reguliavimo modelis, akcentuojantis kompleksinį e.valdžios reguliavimą gali būti traktuojamas kaip antrinė e.valdžios reguliavimo pakopa, pereinant nuo fragmentinio iki vieningo e.valdžios reglamentavimo. Tačiau šiame metode būtina įtvirtinti inovacinių pokyčių reglamentavimo dinamiką.
6. Nei vienas iš pateiktų teisinio reguliavimo modelių neišsprendžia visų e.valdžios problemų, todėl e.valdžios teisiniame reguliavime tampa svarbūs koreguliaciniai būdai - e.valdžios principai bei savireguliacija. Pradiniuose e.valdžios reformų etapuose principai atlieka ypač svarbias funkcijas, e.valdžios principais grindžiamas reguliavimas yra lankstesnis ir labiau atitinka visuomenės bei pačios e.valdžios tikslus. Dėl šių priežasčių svarbus tampa konkrečių e.valdžios principų turinys. Taip pat bet kuris e.valdžios teisinis reguliavimas turėtų vengti nebūtinų nuostatų ir ribojimų, kurie stabdytų inovacijų procesus. Tam tikros taisyklės turėtų būti diktuojamos pačio e.valdžios proceso dalyvių.

7. Atlikta Austrijos ir JAV E.valdžios aktų analizė parodė, kad visiškai skirtingas e.valdžios koncepcijas jungia bendri sėkmingos e.valdžios teisinės aplinkos reikalavimai – tų pačių e.valdžios principų įtvirtinimas, viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimas, saugios e.valdžios akcentavimas, baudžiamųjų nuostatų įtvirtinimas, atsakingų institucijų tinklo įsteigimas.
8. Reglamentuojant e.valdžios procesus, būtina nustatyti palankią valstybinių institucijų ir privataus sektoriaus teisinę aplinką, diegiant verslo valdymo modelius, infrastruktūrą ir teikiant paslaugas galutiniams vartotojams.
9. Lietuvos Respublikoje šiuo metu vyrauja fragmentinis e.valdžios reguliavimas. Pagal dabar esamą situaciją, būtina koreguoti galiojančius teisės aktus, atsižvelgiant į kitų šalių praktiką, Europos Sąjungos Direktyvas. Taip pat Lietuvai reikalinga nauja e.valdžios reguliavimo perspektyva, atitinkanti kompleksinio e.valdžios reguliavimo bei žinių visuomenės poreikių sąlygas.
10. Išnagrinėti teisinio reguliavimo modeliai bei konkretūs jų įtvirtinimo pavyzdžiai leidžia teigti, kad pasaulyje vystosi bendri sėkmingos e.valdžios teisinės aplinkos bruožai. Dėl skirtingo valstybių ekonominio, socialinio, teisinio, technologijų išsivystymo, vieningą teisinio reguliavimo modelį prognozuoti būtų sunku, tačiau nustatant tinkamiausią reguliavimo modelį, gali pasitarnauti atlikta modelių privalumų bei trūkumų analizė. Kiekviena valstybė, tarp jų ir Lietuva, gali svarstyti modelių suderinamumo galimybes, įvertinant galiojančią kitų šalių praktiką bei geriausiai pritaikant ją prie savo vidinių socialinių-ekonominių sąlygų.

SUMMARY

Recent developments of e-governance initiatives and processes are highly dependant on a proper legal environment of e-governance. The author of the thesis provides an overview of different legal framework initiatives for e-governance and identifies the advantages and disadvantages of them.

The second part of the thesis is devoted to different regulatory theoretical approaches of e-governance expanding gradually around the world. First one concentrates on the developing separate laws and regulations covering individual questions pertaining to e-governance. Holistic framework identifies and addresses all relevant issues impacting e-Governance development under a single principal law or regulation. This part also includes an analysis of the alternative and maybe co-existence regulatory ways for e-governance – principle based model and self-regulation. Which model will work better will depend on the purpose of the regulation and on the specific circumstances.

The third part gives real life examples introducing with the Austrian E-government Act and the USA 2002 E-government Act. Although the acts develop different e-governance legal regulatory concepts, several common features are identified – main e-governance principals, public-private partnership, establishing the responsible institutions, penal provisions.

Finally current e-government situation of the Republic of Lithuania is examined. The legal environment of e-governance in Lithuania is still in transitional phase and lacks important legal provision changes. In accordance to Austrian and USA experience, important suggestions are provided.

.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės Žinios. 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas//Valstybės Žinios. 2004. Nr.
3. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas//Valstybės Žinios. 1999, Nr. 60-1945.
4. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas//Valstybės Žinios. 2000, Nr. 61-1827.
5. Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės įstatymas//Valstybės Žinios. 2002, Nr. 97.
6. Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymas//Valstybės Žinios. 2000, Nr. 92-2883.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 2115 ,,Dėl Elektroninės valdžios koncepcijos patvirtinimo" // Valstybės žinios. 2003, Nr. 2-54.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. vasario 28 d. nutarimas Nr. 229 ,,Dėl Lietuvos nacionalinės informacinės visuomenės plėtros koncepcijos patvirtinimo" // http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=123561&Condition2=
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. IX-1187 ,,Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos" // http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=193888&Condition2=
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 25 d. nutarimas Nr. 1491 „Dėl piliečių ir kitų asmenų aptarnavimo viešojo administravimo ir kitose institucijose pavyzdinės tvarkos patvirtinimo"//Valstybės Žinios. 2002, Nr. 95-4105.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo"//Valstybės Žinios. 2003, Nr. 24-1002.
12. Directive2000/31/EC.http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2000/l_178/l_17820000717en00010016.pdf.
13. Regulation276/1999/EC.http://portal.etsi.org/publicinterest/Documents/Legislation/1999_276.pdf.
14. Dokumentas WSIS-03/GENEVA/DOC/4-R. 2003 m. gruodžio mėn. 12 d. http://www.itu.int/dms_pub/itu-s/md/03/wsis/doc/S03-WSIS-DOC-0004!!PDF-R.pdf.

15. The Austrian E-Government Act. http://www.cio.gv.at/egovernment/law/E-Gov_Act_endg_engl_Fassung1.pdf.
16. US E-Government Act of 2002. http://www.cdt.org/legislation/107th/e-gov/020325s803analysis.pdf.

Specialioji literatūra

17. Abie H., Foyn B., Bing J. and others. The need for a digital rights management framework for the next generation of e-government services. Electronic Government. An International Journal. Volume 1, No. 1, 2004. Inderscience publishers. P. 8-28.
18. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kiti. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
19. Caldrow J. The quest for electronic government: a defining vision. Institute for Electronic Government of IBM, 1999.
20. Coglianese C. Information Technology and Regulatory Policy. *New Directions for Digital Government Research.* In Social Science Computer Review. Feb. 2004, 22: 85-91.
21. Daniel Oliver-Lalana A. and Muñoz J.F. Collisions between data protection, transparency and efficiency. A principles-based approach to the teaching of e-government. E-Government: legal, technical and pedagogical aspects. Fernando Galindo, Roland Traunmüller (eds.). Albarracin, 8-10 May 2003. P. 349-363.
22. D'Elia I. E-Government and Information Society: The First Regional Law in Italy. Electronic Government; in R. Traunmüller (Eds.), Electronic Government, Third International Conference EGOV 2004, Springer LNCS3183, Heidelberg at al, 2004, P.432-435.
23. Douglas Holmes. E.gov: e-business strategies for government. London: Nicholas Brealey Publishing, 2001.Towards a knowledge – based Europe. The European Union and the information society. European Commission: Directorate General Press and Communication, 2003.
24. E-Governance: evolution or revolution? World Summit on the information society. Geneva 2003 – Tunis 2005. Information for development. November – December 2003. Vol. I No.4. P. 8-15.

25. Elektroninė Vyriausybė: viešosios elektroninės paslaugos, valstybės registrai, valstybinio sektoriaus kompiuterizavimas. Vilnius: Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie LR Vyriausybės, 2002. P.6-13.
26. Fountain J. E.. Building the virtual state: information technology and institutional change. Washington D.C.: Brookings institution press, 2001.P.21-23.
27. Frederickson H. G. and Johnston J.M. Public management reform and innovation: research, theory and application. USA: University of Alabama Press, 1999.
28. Galindo F. Self-regulation in e-Government: A Step More. Electronic Government; In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002.P.411-418.
29. Hof S. Arguments for a Holistic and Open Approach to Secure e-Government. In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P. 464-467.
30. Informacinių technologijų visuomenė: humanitarinės interpretacijos. Monografija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
31. Yaman Akdeniz, Clive Walker and David Wall. The internet, law and society. Longman, Pearson education Limited, 2000.
32. Jane E. Fountain. Building the virtual state: information technology and institutional change. Washington D.C.: Brookings institution press, 2001.
33. Kiškis M. and Petrauskas R. E-Governance: two views on legal environment. Electronic Government; In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P. 407-412.
34. Kiškis M. and Petrauskas R. Self-regulation Model for e-Governance Legal Framework. In R. Traunmüller (Eds.), Electronic Government, Third International Conference EGOV 2004, Springer LNCS3183, Heidelberg at al, 2004. P.422-427.
35. Kvietkauskas V. (ats. red.). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
36. Lietuvai labai trūksta „vieno langelio“. 2004 m. spalio 19 d. „Verslo žinios“. P.17.
37. Mikelėnas V. ir kiti. Civilinė teisė. Vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1998. P.25.
38. Morison J. E-Government: a new architecture of government and a new challenge for learning and teaching public law. E-Government: legal, technical and pedagogical aspects. Fernando Galindo, Roland Traunmüller (eds.). Albarracin, 8-10 May 2003. P. 325-338.

39. Peters B.G. and Savoie D.J.. Governance in the twenty-first century. Revitalizing the public service. Montreal & Kingston● London●Buffalo: Canadian Centre for Management Development. McGill-Queen‘s University Press, 2000.
40. Petrauskas R., Kiškis M. Teaching on E-government: aspects of legal environment. E-Government: legal, technical and pedagogical aspects. Fernando Galindo, Roland Traunmüller (eds.). Albarracin, 8-10 May 2003. P. 339-348.
41. Rienecker L., Jørgensen P.S. Kaip rašyti mokslinį darbą. Vilnius: Aidai, 2003.
42. Saarenpää A. A legal framework for E-government. Electronic Government; In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P. 377-384.
43. Saarenpää A. E-government – Good Government. E-Government: legal, technical and pedagogical aspects. Fernando Galindo, Roland Traunmüller (eds.). Albarracin, 8-10 May 2003. P. 303-323.
44. Saarenpää A. Data security:a fundamental right in the e-society? In R. Traunmüller, K.Lenk (Eds.), Electronic Government, First International Conference EGOV 2002, Springer LNCS#2456, Heidelberg at al, 2002. P. 424-429.
45. Saarenpää A. Information and law in the constitutional state. In R. Traunmüller (Eds.), Electronic Government, Third International Conference EGOV 2004, Springer LNCS3183, Heidelberg at al, 2004. P.443-452.
46. Subhajit Basu. E-government and developing countries: an overview//International review of law computers. Technology, Volume 18, No. 1. March 2004. P. 109-132.
47. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: UAB “Gimtinė”, 1999.
48. Кузьмин Е., Фирсов В. Р.. Всемирный Саммит по информационному обществу. Санкт-Петербург: Российский комитет Программы ЮНЕСКО „Информация для всех“, 2004.

Internetinė literatūra

49. Approaches in electronic authentication legislation”, http://rechten.uvt.nl/simone/Ds-art4.htm#Toc468692769.
50. Council for Exellence in Government, E-Government: the next american revolution: www.excelgov.org
51. DPADM/UNDESA. E-Government Case Studies: e-ID Cards. http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan008829.pdf;

52. E-Governance: Challenges and Opportunities for Democracy, Administration and Law, 14 - 18 July 2004Twenty-sixth International Congress of Administrative Sciences, Seoul (South Korea). http://www.iiasiisa.be/iias/aicor/aikorcall.htm
53. Elektroninių viešųjų paslaugų siekiamo modelio aprašymas. http://epp.ivpk.lt/epp/Dokumentai/IVPK_elmodelis_siekiamasV1.pdf.
54. E-gov Journal: http://www.e-gov.com/egovjournal
55. Electronic Government International: www.kablenet.co.uk
56. IBM Institute for Electronic Government: http://www.ieg.ibm.com
57. Information Society Commission: www.isc.ie
58. Leitold H., Hollosi A., Posch R. Security Architecture of the Austrian Citizen Card Concept. http://www.acsac.org/2002/papers/22.pdf; prisijungimo laikas: 2004-10-23.
59. Microsoft E-Government News: www.microsoft.com/europe/industry/government/newsletter
60. Mittal P.A., Kumar M. and others. A framework for eGovernance solutions. http://www.research.ibm.com/journal/rd/485/mittal.html; prisijungimo laikas: 2004-10-03.
61. http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2002/news_library/documents/eeurope2005/eeurope2005_en.pdf.
62. Petrauskas R., Kiškis M. Teaching on E-government: aspects of legal environment. http://www.unizar.es/derecho/fyd/lefis/documentos/e-gov_straipsnis3.pdf.
63. Society of Information Technology Management: www.socit.gov.uk
64. Technology in Government: www.ebusiness.ca/tg/
65. World Information Technology and Services alliance (WITSA):www.witsa.org
66. www1.worldbank.org/publicsector/egov/definition.htm.
67. www.developmentgateway.org
68. www.unpan.org
69. www.lrs.lt
70. http://www.evaldzia.lt
71. www.whitehouse.gov
72. www.whitehouse.gov/government/forman-bio.html
73. www.e-gov.com
74. www. europa. eu.int/ISPO/ida
75. http://www.ibm.com/government
76. http://www.cio.gv.at

77. http://www.firstgov.gov
78. http://www.centerdigitalgov.com
79. www.policyworks.gov/intergov
80. www.ivpk.lt